

Бюро демократичних інститутів та прав людини

УКРАЇНА

**ВИБОРИ ДО ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ
26 березня 2006 року**

Звіт Місії ОБСЄ/БДІПЛ зі спостереження за виборами

Варшава
23 червня 2006 р.

ЗМІСТ

I. ПІДСУМКИ	2
II. ВСТУП ТА ПОДЯКИ	4
III. ПЕРЕДУМОВИ	4
IV. НОРМАТИВНО-ПРАВОВА БАЗА	5
A. ЗАГАЛЬНА ІНФОРМАЦІЯ	5
B. ЗАКОН ПРО ВИБОРИ.....	6
C. СУДОВА СИСТЕМА	7
V. УПРАВЛІННЯ ВИБОРЧИМ ПРОЦЕСОМ	8
A. ЦЕНТРАЛЬНА ВИБОРЧА КОМІСІЯ (ЦВК).....	8
B. ОКРУЖНІ ВИБОРЧІ КОМІСІЇ	8
C. ВИБОРЧІ ДІЛЬНИЦІ	10
D. СПИСКИ ВИБОРЦІВ.....	12
E. ГОЛОСУВАННЯ ЗА КОРДОНОМ	13
F. ГОЛОСУВАННЯ ЗА ВІДКРИТИМИ ПОСВІДЧЕННЯМИ	14
VI. РЕЄСТРАЦІЯ ТА СКАСУВАННЯ РЕЄСТРАЦІЇ КАНДИДАТІВ	14
VII. УМОВИ ПРОВЕДЕННЯ ПЕРЕДВИБОРЧОЇ КАМПАНІЇ	15
A. ФІНАНСУВАННЯ ПЕРЕДВИБОРЧОЇ КАМПАНІЇ.....	17
VIII. ЗАСОБИ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ	17
A. СЕРЕДОВИЩЕ ЗМІ	17
B. ПРАВОВІ ЗАСАДИ.....	18
C. МОНІТОРИНГ ЗМІ.....	19
D. УТ-1	20
E. ПРИВАТНІ КАНАЛИ	21
F. ДРУКОВАНІ ЗМІ.....	21
G. РЕГІОНАЛЬНІ ЗМІ	21
IX. СКАРГИ ТА АПЕЛЯЦІЇ	22
X. УЧАСТЬ ЖІНОК	24
XI. НАЦІОНАЛЬНІ МЕНШИНИ	24
XII. СПОСТЕРІГАЧІ ЗА ВИБОРАМИ	24
XIII. СПОСТЕРЕЖЕННЯ В ДЕНЬ ВИБОРІВ	25
A. ГОЛОСУВАННЯ.....	25
B. ПІДРАХУНОК БЮЛЕТЕНІВ	26
C. ВСТАНОВЛЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ГОЛОСУВАННЯ В ОВК	27
D. ВЕБ-САЙТ ЦВК.....	27
E. ПОДІЇ ПІСЛЯ ДНЯ ВИБОРІВ	28
XIV. РЕКОМЕНДАЦІЇ	29
A. ВИБОРЧЕ ЗАКОНОДАВСТВО ТА УПРАВЛІННЯ ВИБОРЧИМ ПРОЦЕСОМ	29
B. ЗАСОБИ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ	31
ПРО ОБСЄ/БДПІЛ	35

УКРАЇНА

ПАРЛАМЕНТСЬКІ ВИБОРИ

26 березня 2006 року

ЗАКЛЮЧНИЙ ЗВІТ МІСІЇ ОБСЄ/БДПЛ ЗІ СПОСТЕРЕЖЕННЯ ЗА ВИБОРАМИ

I. ПІДСУМКИ

На запрошення українських органів влади 23 січня 2006 року Бюро демократичних інститутів та прав людини ОБСЄ (ОБСЄ/БДПЛ) було створено Місію зі спостереження за виборами до Верховної Ради України, парламенту країни, які проходили 26 березня. Парламентські вибори оцінювалися з точки зору їх відповідності зобов'язанням у рамках ОБСЄ, іншим міжнародним стандартам демократичних виборів та вимогам національного права.

Парламентські вибори 26 березня були проведені переважно у відповідності із зобов'язаннями в рамках ОБСЄ, зобов'язаннями в рамках Ради Європи та іншими міжнародними стандартами демократичних виборів. В цілому поважалися громадянські та політичні права людини, в тому числі основні свободи, такі як свобода висловлювати власну думку та свобода об'єднань і зібрань. Безперешкодний процес реєстрації кандидатів та жваве медіа-середовище забезпечили справжню змагальність. Це дозволило виборцям зробити свідомий вибір між різними політичними альтернативами. Було надалі закріплено позитивні зрушення у виборчому процесі, що стали очевидними вже під час проведення повторного другого туру президентських виборів 26 грудня 2004 року.

Під час передвиборчої кампанії було відмічено такі позитивні моменти:

- Безперешкодний процес реєстрації кандидатів сприяв участі партій та блоків, що представляють широкий політичний спектр;
- ЗМІ забезпечили всебічне висвітлення кампанії й тим самим дозволили партіям та блокам донести до виборців свої програмні заяви;
- Передвиборча кампанія проводилася в цілому динамічно та без перешкод;
- Центральна виборча комісія (ЦВК) керувала виборчим процесом загалом прозоро, узгоджено й професійно, з дотриманням майже всіх визначених законом кінцевих строків виконання;
- Втілення в життя вже давно пропонованих ОБСЄ/БДПЛ рекомендацій призвело до законодавчого закріплення можливості офіційної акредитації ЦВК національних незалежних спостережних організацій;
- Переформування списків виборців у загальнодержавному масштабі з метою усунення недоліків, виявлених протягом попередніх виборчих кампаній, незважаючи на обмежений час, стало свідченням політичної волі та показником вдосконалення;
- Діяльність правоохоронних органів під час передвиборчої кампанії та в день виборів була належною.

Однак були помічені й недоліки, зокрема, такі:

- Значну кількість дільничних виборчих комісій (ДВК) було сформовано із затримкою через те, що лише деякі політичні партії змогли своєчасно запропонувати передбачену законодавством кількість кандидатур до складу комісій;
- Конституційний суд не зміг працювати протягом всього виборчого процесу через те, що Верховна Рада, строк повноважень якої добігав кінця, так і не змогла зробити передбачені законом призначення;
- У близько 1,400 виборчих дільницях кількість зареєстрованих виборців перевищувала передбачену максимальну 2,500 виборців, що залишається надто великим числом;
- Труднощами процесу переформування списків виборців були його обсяги, часові рамки та тривалість, а також покладення загальної відповідальності на місцеві органи влади, що ускладнювалося через недостатні вказівки і в деяких випадках призводило до неодноманітного застосування;
- Через одночасне проведення парламентських та місцевих виборів процеси голосування та підрахунку бюлетенів були надто тривалими, подекуди з виникненням тісняви на багатьох дільницях;
- Діючі законодавчі вимоги щодо фінансування передвиборчої кампанії неналежно виписані й вимагають вдосконалення механізмів звітності для підвищення відповідальності й прозорості.

День виборів пройшов в основному спокійно та впорядковано. У більш ніж 92% відвіданих виборчих дільниць спостерігачі оцінили відкриття виборчої дільниці та процес голосування „добре” чи „дуже добре”. Незважаючи на повільний хід процесу та випадки тісняви на дільницях, що іноді призводили до порушення таємності голосування, загальне враження від дня виборів було позитивним. Хоча переважній більшості виборців слід віддати належне за їх терплячість у виконанні своїх громадянських обов’язків, варто визнати, що для деяких виборців право голосу могло бути поставлене під загрозу через довгі черги. Явка виборців, за даними ЦВК, склала понад 67%.

Через неналежну організацію та недостатнє розуміння процедур процес погіршився під час підрахунку бюлетенів та встановлення результатів голосування, причому ситуація ще більше ускладнювалася через випадки тісняви. Заповнення протоколів часто було затягнутим і викликало плутанину серед членів ДВК. Спостерігачі оцінили процедури підрахунку бюлетенів на „погано” чи „дуже погано” у 22% виборчих дільниць, де відбувалося спостереження. Подібним чином спостерігачі оцінили процес встановлення результатів голосування в окружних виборчих комісіях (ОВК) на „погано” чи „дуже погано” у 22% ОВК, в яких здійснювалося спостереження.

Після завершення процесу встановлення результатів голосування низка партій вимагали перерахунку бюлетенів у загальнодержавному масштабі, стверджуючи про масові фальсифікації. Відповідний законопроект не пройшов у Верховній Раді України. 10 квітня ЦВК оголосила офіційні результати виборів. Чотири партії та блоки¹, які не подолали тривідсоткового бар’єру, оскаржили результати виборів до Вишого

¹ Блок Наталії Вітренко, Блок Кармазіна, партія „Віче” та Блок Литвина.

адміністративного суду України (ВАСУ), який 25 квітня відмовив у задоволенні позовів. ОБСЄ/БДПЛ спостерігало за судовим процесом. Результати парламентських виборів були оприлюднені ЦВК 27 квітня в офіційній газеті „*Урядовий кур'єр*”.

Прогрес, досягнутий у виконанні зобов'язань у рамках ОБСЄ, слід надалі зміцнювати, зокрема, в таких ключових питаннях як створення централізованого реєстру виборців, гармонізація різних пов'язаних з виборами законів, можливо, в єдиному Виборчому кодексі, подальше підвищення професіоналізму виборчих комісій нижчих рівнів.

У цьому звіті запропоновано рекомендації щодо подальших вдосконалень у проведенні виборів в Україні. ОБСЄ/БДПЛ і надалі залишається готовим підтримати зусилля органів влади та громадянського суспільства у проведенні виборів у відповідності із зобов'язаннями України перед ОБСЄ.

II. ВСТУП ТА ПОДЯКИ

На запрошення органів влади України 23 січня 2006 р. у Києві було створено Місію ОБСЄ/БДПЛ зі спостереження за виборами (далі - Місію), яку очолив Посол Любомир Копай (Словаччина) і до складу якої до дня виборів увійшли 12 експертів з виборів у Києві та 52 довгострокових спостерігача, розподілених по всіх регіонах України.

У день виборів Місія ОБСЄ/БДПЛ об'єднала свої зусилля з Парламентською Асамблеєю ОБСЄ (ПА ОБСЄ), Парламентською Асамблеєю Ради Європи (ПАРЄ), Європейським Парламентом (ЄП) та Парламентською Асамблеєю НАТО (ПА НАТО) для створення Міжнародної місії зі спостереження за виборами (ММСВ). Діючим Головою ОБСЄ його Високість Елсі Гастінгс, Президент ПА ОБСЄ, був призначений Спеціальним Координатором групи короткострокових спостерігачів. Пані Рената Вольвенд очолила Делегацію ПАРЄ. Пан Марек Сівець очолив Делегацію ЄП. Делегацію ПА НАТО очолив Президент ПА НАТО пан П'єр Леллюш.

У день виборів ОБСЄ/БДПЛ розмістило понад 900 спостерігачів з 44-х держав – учасниць ОБСЄ. Поряд із короткостроковими спостерігачами, направленими ОБСЄ/БДПЛ від держав – учасниць ОБСЄ, також було залучено понад 100 парламентарів та працівників ПА ОБСЄ, 46 – від ПАРЄ, 16 – від ЄП та 25 – від ПА НАТО.

ОБСЄ/БДПЛ хотіло би висловити подяку Міністерству закордонних справ України та Центральній виборчій комісії України за їх співпрацю. Також ОБСЄ/БДПЛ визнає підтримку, що надавалася Місії ОБСЄ/БДПЛ Координатором проектів ОБСЄ в Україні.

III. ПЕРЕДУМОВИ

Вибори до Верховної Ради 26 березня стали четвертими парламентськими виборами в Україні після проголошення незалежності країни у 1991 році. Попередні спостереження парламентських виборів у 1998 та 2002 р.р. свідчили про їх невідповідність

зобов'язанням у рамках ОБСЄ та міжнародним стандартам, хоча у виборах 2002 р. спостерігались певні позитивні зрушення.²

Після суперечливого проведення першого та другого турів президентських виборів 2004 року та політичної кризи, що настала за ними, 8 грудня 2004 року було досягнуто політичної домовленості, що включала внесення поправок до Закону „Про вибори Президента” та проведення конституційної реформи, відповідно до якої зростали повноваження парламенту і строк його повноважень збільшувався до 5 років.

Після президентських виборів політична ситуація суттєво змінилась, а у Верховній Раді, що обиралась у 2002 році, відбулись внутрішні перестановки. Коаліція, що включала в себе політичні сили, які підтримали кандидатуру Віктора Ющенка, сформувала уряд на чолі з Юлею Тимошенко.

Проте, на початку вересня 2005 року після відставки Віце-Прем'єр-міністра пана Томенка та Голови Секретаріату Президента пана Зінченка розгорнулися суперечки. Ці відставки супроводжувалися заявами про корупцію в органах влади. Цей епізод додався до низки суперечок всередині правлячої коаліції, через які Президент Ющенко 8 вересня відправив уряд Тимошенко у відставку і призначив Юрія Єханурова виконуючим обов'язки Прем'єр-міністра. 23 вересня Верховна Рада України затвердила кандидатуру Юрія Єханурова на посту Прем'єр-міністра.

Із набранням чинності нових конституційних поправок 1 січня 2006 р. було змінено інституційні основи. Невдовзі ефект нового розподілу повноважень став очевидним, коли 10 січня Верховна Рада відправила у відставку Уряд Єханурова. Уряд продовжував виконувати свої обов'язки завдяки тому, що Верховна Рада мала прерогативу призначати новий Кабінет лише після виборів 26 березня.

Із наближенням виборів 2006 виникло декілька політичних блоків. Блоки, сформовані навколо Партії Регіонів (ПР), Блоку Юлії Тимошенко (БЮТ) та „Нашої України” (НУ), сприймалися багатьма як такі, що представляють лідируючі політичні інтереси.

В один день з парламентськими виборами відбулися місцеві вибори. ОБСЄ/БДПЛ не вело спостереження за місцевими виборами, однак враховувала їх тією мірою, наскільки вони впливали на парламентські вибори.

IV. НОРМАТИВНО-ПРАВОВА БАЗА

A. ЗАГАЛЬНА ІНФОРМАЦІЯ

Нормативно-правова база для проведення виборів включала в себе Конституцію України 1996 р. (із поправками від грудня 2004 р.), Закон України „Про вибори народних депутатів України” 2004 р. (далі – закон про парламентські вибори), Кодекс адміністративного судочинства України 2005 р. (КАСУ) із відповідними поправками, а

² Заключний звіт ОБСЄ/БДПЛ щодо виборів до Верховної Ради України 29 березня 1998 р. http://www.osce.org/documents/html/pdf/html/1303_en.pdf.html;
Заключний звіт ОБСЄ/БДПЛ щодо виборів до Верховної Ради України 31 березня 2002 р. http://www.osce.org/documents/odhr/2002/05/1293_en.pdf

також Закон України „Про Центральну виборчу комісію”, Закон України „Про політичні партії в Україні” та окремі положення Кримінального кодексу України.

Під час 2003-2004 років колишнім Президентом Леонідом Кучмою було ініційовано процес конституційної реформи, що мав на меті передачу деяких президентських повноважень Верховній Раді та Кабінету Міністрів України. 2004 року було досягнуто політичний компроміс між силами, що підтримували Президента, та іншими політичними силами, внаслідок чого, серед іншого, було змінено виборчу систему із переходом від змішаної системи до повністю пропорційного представництва. З цією метою 25 березня 2004 року Верховна Рада проголосувала за новий закон про парламентські вибори. Втім, через подальші суперечки конституційні поправки не було прийнято 8 квітня 2004 року. Ще тоді, коли ці конституційні поправки мали форму законопроекту, Венеціанська Комісія Ради Європи³ вказала на те, що деякі передбачені зміни викликають запитання, зокрема, це стосується запровадження концепції „імперативного мандату” для парламентарів⁴ та можливого регресу в захисті основних свобод внаслідок значного розширення повноважень Генерального прокурора України.

Пропоновані поправки до Конституції знову набули актуальності на початку грудня 2004 р. як елемент можливого розв’язання кризи, що розгорнулася після неналежного другого туру президентських виборів 21 листопада 2004 р. 8 грудня 2004 р. Верховна Рада України прийняла декілька законодавчих актів, які часто називають „політичним пакетом”.

Внаслідок конституційної реформи Верховній Раді надається повноваження формувати Кабінет Міністрів і подавати кандидатуру на посаду Прем’єр-міністра Президенту, за яким формально залишається право призначати Прем’єр-міністра. Інші ключові фігури, такі як Голова Антимонопольного комітету України, Голова Фонду державного майна України, Голова Державного комітету телебачення та радіомовлення України призначатимуться Верховною Радою, а не Президентом, як раніше, за яким лише збереглося право пропонувати кандидатури на ці посади.

В. ЗАКОН ПРО ВИБОРИ

Закон України „Про вибори народних депутатів України”, або закон про парламентські вибори, було прийнято 25 березня 2004 року і згодом істотно змінено в новій редакції від 7 липня 2005 року, що набрала чинності 1 жовтня 2005 року. Значною новелою був перехід від змішаної пропорційно-мажоритарної системи (за якою 225 депутатів обиралися в єдиному загальнодержавному окрузі, а інші 225 – у 225-ти одномандатних округах) до повністю пропорційної системи, за якою всі 450 народних депутатів України обираються в єдиному загальнодержавному окрузі. Крім того, кандидати можуть балотуватися лише за партійними списками / списками виборчих блоків. Незалежні кандидати, що не належать до жодної політичної партії чи блоку, не мають змоги балотуватися, що суперечить пункту 7.5 Копенгагенського документа ОБСЄ

³ На запит Моніторингового Комітету ПАРЄ Венеціанська Комісія видала „Висновок щодо трьох законопроектів із пропозиціями змін та поправок до Конституції України”. CDL-AD(2003)19, від 15 грудня 2003 р. Цей Висновок стосувався законопроектів № 3207-1, 4105 та 4180.

⁴ Ст.81 проекту: “Повноваження народного депутата України припиняються достроково в разі [...] невходження народного депутата України, обраного від політичної партії (виборчого блоку політичних партій), до складу депутатської фракції цієї політичної партії (виборчого блоку політичних партій) або виходу народного депутата України із складу такої фракції”.

1990 р. Це обмеження ще більше посилюється через те, що подавати списки кандидатів можуть лише ті політичні партії, які були засновані принаймні за рік до дня виборів. Незалежність кандидатів чи також обраних народних депутатів надалі обмежується через зазначене вище запровадження в Конституції концепції „імперативного мандату”, яка не дозволяє парламентарю переходити до іншої партії/ блоку чи покидати свою фракцію залишаючись при цьому незалежним депутатом у парламенті.⁵

Верховну Раду нового скликання обрано на п’ятирічний термін; це на рік довше, ніж термін повноважень Ради попереднього скликання. Прохідний бар’єр для розподілу депутатських мандатів між партіями/ блоками було знижено від чотирьох до трьох відсотків. Всупереч попереднім рекомендаціям ОБСЄ/БДПЛ та Венеціанської Комісії, прохідний бар’єр обраховується на основі всіх відданих голосів виборців, включаючи недійсні бюлетені та голоси „проти всіх”, що не виражають чіткого вибору виборця, який можна врахувати при розподілі мандатів.

ОБСЄ/БДПЛ спільно з Венеціанською комісією Ради Європи було встановлено, що закон про парламентські вибори може забезпечити достатню основу для проведення демократичних виборів у відповідності з міжнародними стандартами за умови його добросовісного виконання.⁶

Для забезпечення більшої стабільності правової бази пунктом 2 Заключних положень закону про вибори встановлювався 240-денний термін до дня проведення виборів, протягом якого не дозволялися будь-які нові зміни та доповнення до закону. В подальшому Парламент неодноразово переглядав цю норму, скоротивши цей термін удвічі, а згодом зовсім скасувавши її.⁷ Хоча ці поправки могли бути обґрунтованими, виборче законодавство все ж таки має бути мінімально стабільним в інтересах як виборців, так і інших учасників виборчого процесу. Однією з передбачених пізніх поправок до закону про парламентські вибори передбачалася можливість включення виборців у списки виборців у день голосування; цей законопроект було прийнято Верховною Радою також лише за 12 днів до виборів, він викликав жваві коментарі та обговорення у ЗМІ, проте зрештою не був підписаний Президентом. Ці події призвели до плутанини серед виборців та виборчих комісій нижчого рівня по всій країні.

С. СУДОВА СИСТЕМА

Хоча більшість судових процесів здійснюються судами загальної юрисдикції, нещодавно запровадженим Кодексом адміністративного судочинства України (КАСУ) з 2005 року створено адміністративні суди, яким підвідомчі, поряд з іншими адміністративними справами, справи, що пов’язані з виборами. Ним створено нову систему судів на чолі з Вищим адміністративним судом України та судами нижчого рівня. Проте, оскільки суди нижчого рівня ще не були створені на час виборчого процесу, їх завдання виконували суди загальної юрисдикції.

Єдиним органом конституційної юрисдикції в Україні, що уповноважений приймати рішення з питань конституційної відповідності законів та законопроектів, є

⁵ Пункт 2 частини 6 статті 81 Конституції України.

⁶ Правовий висновок №338/2005, опублікований 20 січня 2006 р., http://www.osce.org/documents/odhr/2006/01/17929_en.pdf

⁷ 17 листопада 2005 р., 19 січня 2006 р. та 9 лютого 2006 р.

Конституційний Суд України. До його складу входять 18 суддів. Президент України, Верховна Рада України та З'їзд суддів України призначають суддів за рівними квотами. Судді повинні бути приведені до присяги Верховною Радою. З кінця жовтня 2005 року Конституційний суд не мав змоги виконувати свої обов'язки через неспроможність Парламенту призначити частину суддів за своєю квотою та привести до присяги суддів, призначених за квотами Президента та З'їзду суддів України. Викликає стурбованість той факт, що Верховна Рада не виконала своїх завдань і залишила країну без єдиного судового органу, що міг приймати рішення щодо конституційності.

Можливість подання скарги щодо виборів або до виборчої комісії, або до суду, що дозволяється існуючою системою, неодноразово була предметом критики з боку ОБСЄ/БДПЛ. Такий дуалізм може призвести до виникнення різних підходів до розв'язання подібних спорів та непрозорості процедури розгляду скарг. Слід також зважити на те, чи виборчим комісіям, від членів яких не вимагається конкретних професійних чи юридичних знань та вмінь, взагалі ще потрібно розглядати скарги.

V. УПРАВЛІННЯ ВИБОРЧИМ ПРОЦЕСОМ

A. ЦЕНТРАЛЬНА ВИБОРЧА КОМІСІЯ (ЦВК)

Парламентські вибори проводилися виборчими органами трьох рівнів. Єдиним постійно діючим органом з управління виборчим процесом в Україні є ЦВК, 15 членів якої індивідуально обираються Верховною Радою на семирічний строк. ЦВК у сьогоднішньому складі була обрана 8 грудня 2004 року; це було частиною зусиль, спрямованих на розв'язання політичної кризи, що розгорнулася в Україні після сфальшованого другого туру президентських виборів. Першим завданням новообраної ЦВК було проведення повторного другого туру президентських виборів 26 грудня 2004 року. На виборах 2006 року ЦВК працювала у складі 14-ти членів, оскільки один із її членів балотувався до Верховної Ради і тому його повноваження мали бути зупинені.⁸

ЦВК регулярно проводила свої засідання у відкритому режимі для представників партій, міжнародних спостерігачів та ЗМІ. Вона своєчасно прийняла велику кількість постанов, необхідних для проведення виборів. Більшість з її рішень приймалися консенсусом. Часто в процесі розгляду скарг виникали жваві дискусії, деякі члени ЦВК висловлювали свою окрему думку як під час обговорення, так і при голосуванні. Активну роль у таких обговореннях також брали уповноважені представники учасників виборчих перегонів.

B. ОКРУЖНІ ВИБОРЧІ КОМІСІЇ

Центральною виборчою комісією було сформовано на проміжному рівні 225 окружних виборчих комісій (ОВК), по одній для кожного територіального виборчого округу, існування яких залишилося від попередньої змішаної виборчої системи, коли 225 народних депутатів обиралися в одномандатних округах. ОVK відповідали за створення

⁸ Відповідно до частини 4 статті 7 Закону України „Про Центральну виборчу комісію”, при набутті членом Комісії статусу кандидата на виборах Комісія приймає рішення про зупинення його повноважень на період перебування у відповідному статусі.

виборчих дільниць, формування та контроль за роботою дільничних виборчих комісій (ДВК) та встановлення підсумків голосування в межах округів.

Поправками до закону про парламентські вибори від 7 липня 2005 року було запроваджено нові правила формування ОВК. ОВК вперше набули статусу юридичних осіб, було запроваджено принцип юридичної відповідальності їх членів. Враховуючи уроки президентських виборів 2004 року, коли у виборчих комісіях було надто багато членів, максимально число членів ОВК було обмежено до 18 осіб. Основну частку членів ОВК було призначено за поданням 15-ти партій/ блоків, що мали свої фракції у Верховній Раді України станом на 15 вересня 2005 року, тоді як інші партії/ блоки, зареєстровані як учасники виборчих перегонів, мали право заповнити три посади, що залишалися, через жеребкування, що проводилося в ЦВК. Кожна партія/ блок мала право на пропорційну частку кожної категорії керівних посад⁹ у ДВК на території в межах компетенції відповідної ОВК.

Деякі з 15-ти партій, що мали свої фракції у Парламенті станом на 15 вересня 2005 року, брали участь у виборах у складі одного виборчого блоку, внаслідок чого блок, хоч і будучи одним суб'єктом виборчого процесу, отримав більш ніж по одному представнику в ОВК. Таким чином, блок „Наша Україна” мав до трьох членів у складі кожної ОВК за поданнями Народного Руху України, Партії промисловців та підприємців України та політичної партії „Народний Союз „Наша Україна”. З іншого боку, Блок „Єдина Україна”, будучи парламентською фракцією у вказаний час в 2005 році, міг призначати по одному члену в кожен ОВК, хоча цей блок як такий не був суб'єктом виборчого процесу. Втім, деякі з його членів балотувалися у складі Блоку Юлії Тимошенко, менша кількість – за списком „Партії політики Путіна”.

Формування ОВК та розподіл керівних посад у них відбулися своєчасно¹⁰ та згідно з правовими нормами. Разом з тим, часті зміни у складі комісій негативно позначилися на роботі деяких ОВК. Це безпосередньо позначилося на якості та узгодженості їхньої роботи. Станом на 18 березня від членства в ОВК відмовилися 646 осіб, тобто, більш ніж 15 відсотків загальної кількості членів ОВК. Показник відмов від роботи на керівних посадах у 225-ти ОВК був навіть ще вищим: 58 голів, 48 заступників голів та 77 секретарів. Серед поданих причин відмов – відповідальність, яку несуть керівники ОВК, нещодавно запроваджена особиста відповідальність за порушення, велике робоче навантаження при обмежених кінцевих термінах виконання, а також низький рівень оплати праці. Крім того, 19 березня ЦВК достроково припинила повноваження¹¹ 42-х членів ОВК, які відмовилися скласти присягу. ЦВК також припинила повноваження¹² голови та заступника голови ОВК у територіальному виборчому окрузі №48 в Маріуполі, Донецької області, за бездіяльність, що перешкоджала ОВК виконувати свої обов'язки.

Спочатку було призначено 4,050 членів ОВК. Це означало по 18 членів на кожен ОВК, тобто, передбачений законом максимум. Через численні звільнення та повторні призначення на день виборів кількість членів ОВК становила 3,855, тобто, в середньому по 17 членів на одну ОВК.

⁹ Голова ДВК, заступник голови ДВК та секретар ДВК

¹⁰ Постанова ЦВК № 259 від 24 січня 2006 р.

¹¹ Постанова ЦВК № 1021 від 19 березня 2006 р.

¹² Постанова ЦВК № 799 від 2 березня 2006 р.

За даними спостерігачів, організацію роботи ОВК, колегіальність у прийнятті рішень, дотримання правових норм було оцінено як „дуже добре” чи „добре” у 65% випадків, „адекватно” – у 25% та „погано” або „дуже погано” – у 10% випадків. Повідомлення про втручання посадових осіб місцевих органів влади в роботу ОВК або скарги на дискримінацію певних членів ОВК, або твердження про участь членів ОВК у веденні передвиборчої агітації було отримано щодо 4% ОВК.

Напередодні виборів ЦВК скасувала рішення ОВК територіального виборчого округу №50 в Красноармійську, Донецької області, якими новопризначені члени комісії усувалися від участі у роботі комісії¹³, було відмовлено в реєстрації спостерігачів від Блоку Юлії Тимошенко¹⁴ та блоку „Наша Україна”¹⁵, а також незалежних спостерігачів.¹⁶ Подібна ситуація, хоча й меншою мірою, спостерігалася в ОВК територіального виборчого округу №47 (див. нижче „Виборчі дільниці”) та ОВК територіального виборчого округу №96 (див. нижче „Скарги та апеляції”).

До Місії ОБСЄ/БДПЛ надійшли деякі скарги щодо втручання місцевих органів влади в роботу ОВК. Наприклад, голова ОВК територіального виборчого округу №177 у місті Дергачі, Харківської області, отримав декілька усних та одне письмове „прохання” від голів місцевих адміністрацій з намаганням вплинути на призначення на керівні посади в ДВК. Інтерес місцевих адміністрацій до формування ДВК був високим, можливо, через роль останніх у проведенні одночасних місцевих виборів.

С. ВИБОРЧІ ДІЛЬНИЦІ

На дотримання, почасти, попередніх рекомендацій ОБСЄ/БДПЛ, у поправках до закону про парламентські вибори було передбачено скорочення максимальної дозволеної кількості виборців на одну дільницю з 3,000 до 2,500 осіб. Внаслідок цього ЦВК восени 2005 року розпорядилася створити ще приблизно 3,200 додаткових виборчих дільниць. Проте загальна кількість виборчих дільниць зросла порівняно з президентськими виборами 2004 року лише на 900. У близько 1,400 дільниць, переважно в містах, у списках виборців було зареєстровано понад 2,500 осіб, а в деяких випадках – навіть 3,500 виборців. Велика кількість виборців та повільний хід процесу через одночасне проведення місцевих виборів призвели до частого виникнення тісняви на виборчих дільницях у день голосування, що іноді ставило під загрозу таємність голосування та відбивало бажання у виборців реалізувати своє право голосу.

Виборці, які постійно нездатні пересуватися самостійно, мали змогу голосувати з використанням переносної виборчої скриньки без спеціального рішення ДВК, тоді як ті, хто тимчасово був нездатен пересуватися самостійно, мали отримати відповідне рішення ДВК на підставі заяви та медичної довідки. З попередніх даних ЦВК видно, що для голосування з використанням переносної виборчої скриньки було зареєстровано 1,129,311 виборців, з яких у такий спосіб проголосувало 934,236 виборців.

На нижчому рівні голосування в день виборців організували 34,039 ДВК. Формування ДВК та призначення на керівні посади в ДВК здійснювали ОВК у відповідних виборчих округах за правилами, подібними до тих, що застосовувалися до

¹³ Постанова ЦВК № 1095 та 1096 від 25 березня 2006 р.

¹⁴ Постанова ЦВК № 1087 від 25 березня 2006 р.

¹⁵ Постанова ЦВК № 1100 від 25 березня 2006 р.

¹⁶ Постанова ЦВК № 1079 від 25 березня 2006 р.

формування ОВК. З метою попередження можливого втручання в роботу ДВК, випадки якого спостерігалися у минулих виборах, новий закон про парламентські вибори забороняє пропонувати кандидатури до складу ОВК чи ДВК посадовців державних органів влади та органів місцевого самоврядування.¹⁷ У випадках, коли партіями було висунуто недостатню кількість кандидатур, голови ОВК мали робити подання, щоб заповнити вакансії.

У процесі формування ДВК доводилося долати серйозні труднощі у більшості ОВК. Більшість невеликих партій не мали змоги надати достатню кількість кандидатур до складу виборчих комісій, тоді як більші партії не мали права компенсувати цю нестачу збільшивши кількість власних кандидатур. В результаті загальна кількість запропонованих кандидатур від партій покривала 82% мінімально необхідної¹⁸ кількості членів ДВК. 9 березня, десть через 20 днів після того, як сплинув крайній строк¹⁹, голова ЦВК оголосив, що формування ДВК практично завершено, хоча ще залишалася потреба з заміни членів ДВК, які тим часом звільнилися. Намагаючись знайти вирішення проблеми, Верховна Рада в останній момент²⁰ прийняла поправки до закону про парламентські вибори, які дозволяли розширити коло тих, хто міг робити подання кандидатур до складу ДВК. На жаль, положення щодо дотримання певного балансу партійного представництва в комісіях не було передбачено.

У деяких випадках ОВК застосовували обмежувальний підхід, коли робилися подання від конкретних партій. Одним із прикладів є відмова ОВК територіального виборчого округу №47 в Макіївці, Донецької області, прийняти всі подання до складу ДВК від Блоку Юлії Тимошенко та блоку „Наша Україна”. Пізніше ці постанови ОВК були скасовані ЦВК.²¹

Хоча в деяких округах ДВК повідомляли, що для них не було проблемою підшукати заміну незначній кількості тих членів ДВК, що звільнилися, в деяких інших довелося мати справу із звільненням половини складу комісій і були труднощі з їх заміною. Спостереження Місії ОБСЄ/БДПЛ підтвердило, що формування ДВК продовжувалося до передодня виборів і що більшість ДВК працювали або без кворуму, або з недостаючими членами. Крім того, деякі ДВК не були відкритими на регулярній основі. Внаслідок цього було зменшено можливості виборців перевірити свої дані у списках виборців та виправити їх за необхідності або отримати відкріпні посвідчення.

Також багато членів ДВК не пройшли спеціального тренінгу до цих виборів. За даними спостереження Місії ОБСЄ/БДПЛ, що підтвердилися труднощами, які спостерігалися пізніше у день виборів, процес підготовки членів ОВК та ДВК не був достатнім. У багатьох випадках спостерігалася недостатня обізнаність з виборчими процедурами, особливо під час підрахунку бюлетенів. Постанова ЦВК „Про Роз’яснення щодо складання протоколу дільничної виборчої комісії про підрахунок голосів виборців на

¹⁷ Частина 4 статті 26 закону про парламентські вибори.

¹⁸ ДВК з менш ніж 500 зареєстрованих виборців повинна була мати від 10 до 18 членів, ДВК з 500-1,500 виборців – 14-20 членів, а ДВК з кількістю зареєстрованих виборців понад 1,500 – 18-24 члени.

¹⁹ 18 лютого 2006 р.

²⁰ 14 березня 2006 р.

²¹ Постанови ЦВК №540 та 541 від 13 лютого 2006 р.

виборчій дільниці”²² була також прийнята лише за десять днів до виборів і, можливо, не була достатньо ясною, щоб забезпечити безпроблемне заповнення протоколів ДВК.

D. СПИСКИ ВИБОРЦІВ

В Україні немає централізованої системи реєстрації виборців. Існуюча система ґрунтується на об'єднанні множинності списків, наданих місцевими органами виконавчої влади. Якість наданих даних значною мірою варіювалася в різних регіонах через різні технології, що застосовувалися на місцях для зберігання даних, та через різний рівень відповідальності місцевих адміністрацій у виконанні цього завдання.

Існувала політична воля ретельного перегляду списків виборців у загальнодержавному масштабі з метою усунення недоліків, виявлених протягом попередніх виборчих кампаній. У вересні 2005 р. був запроваджений новий дво-етапний механізм складання та уточнення списків виборців. Перший етап був перехідним і використовувався лише для підготовки до виборів 26 березня. У перспективі передбачається створення постійного централізованого Державного реєстру виборців. Венеціанською комісією Ради Європи спільно з ОБСЄ/БДПЛ надано висновки щодо законопроекту з цього питання.²³

Проте, стислі часові рамки й визначена тривалість цього процесу, покладення значної відповідальності на місцеві органи влади призвели до можливої недооцінки пов'язаних з цим проблем. Крім того, участь декількох різних суб'єктів у складанні списків виборців знову спричинила, хоча й меншою мірою, ніж у 2004 році, недостатню визначеність стосовно того, який орган був би відповідальним за можливі недоліки.

Протягом першого етапу для складання загальнодержавної бази даних списків виборців було створено 716 місцевих робочих груп з обліку виборців у складі представників органів влади під керівництвом 27 регіональних робочих груп на чолі з однією центральною робочою групою. Для цього через злиття місцевих баз даних, наданих паспортними столами Міністерства внутрішніх справ, місцевими органами управління та іншими установами, була створена загальна база даних. Якість особових даних громадян значно відрізнялася по країні; у деяких місцевостях такі особові дані продовжували існувати лише на паперових носіях.

Перед виборами велика кількість скарг щодо списків виборців, в основному – від Партії регіонів, стосувалися заяв про випадки перекладу замість транслітерації прізвищ з російської на українську мову. За цими скаргами, російські прізвища були навмисне перекладені на українську мову, щоб позбавити права голосу виборців із російським корінням, які, як стверджувалося, проголосували би, найбільш вірогідно, за Партію регіонів. Відтоді, коли українська стала єдиною державною мовою після проголошення незалежності України процес транслітерації прізвищ українською мовою здійснювався з 1991 року. При підготовці списків виборців робочі групи для транслітерації прізвищ використовували різне програмне забезпечення. За відсутності ефективних настанов щодо забезпечення єдиного підходу та сумісності це іноді призводило до розбіжностей у написанні прізвищ виборців і назв вулиць та створення подекуди множинних записів.

²² Постанова ЦВК №966 від 16 березня 2006 р.

²³ Рада Європи, Венеціанська Комісія, Висновок 338 – 2005, CDL-AD(2006)002; http://www.osce.org/documents/odihr/2006/01/17929_en.pdf

Місія ОБСЄ/БДПЛ не виявила ознак систематичних чи масових порушень. Лише в одному випадку Місія змогла підтвердити існування перекладу прізвища на українську мову. Для розв'язання цієї потенційної проблеми ЦВК надала 23 березня офіційне тлумачення частини 8 ст. 45 закону про парламентські вибори, згідно якого переклад прізвищ з російської на українську відносився до категорії технічних помилок, що можуть бути виправлені ДВК у день виборів.

Другий етап відводив два місяці на перевірку новостворених списків виборців. Виборцям було надано можливість перевірити свої особові дані у проектах списків виборців, було проведено кампанію з підвищення поінформованості виборців. Також представленим у Верховній Раді політичним партіям було надано доступ до бази даних списків виборців через центральну робочу групу; крім того, партії мали можливість слідкувати за діяльністю місцевих робочих груп. Наскільки відомо Місії, впродовж етапу уточнення списків виборців лише декілька партій скористалися цією можливістю.

Найбільше скарг щодо неточностей у списках виборців було передано Місії ОБСЄ/БДПЛ представниками Партії регіонів, але вони у більшості випадків не містили конкретних, придатних для перевірки доказів. Коли конкретних доказів було достатньо, тоді, за даними спостерігачів Місії, такі помилки вже були виправлені робочими групами, або ж інциденти не знаходили підтвердження, наприклад, у Херсонській області. Проте, в Луганській та Сумській областях скарги переважно підтвердилися.

Місія ОБСЄ/БДПЛ також провела обмежене дослідження якості списків виборців у містах Дніпропетровської, Харківської, Херсонської, Луганської, Львівської, Миколаївської та Тернопільської областей. Як і довгострокові спостерігачі, так і виборчі комісії виявили, що якість та спосіб представлення списків виборців, переданих до ДВК місцевими органами державної влади через ОВК після етапу уточнення, значно різнилися в різних округах без будь-яких ознак існування регіональних особливостей.

Закон про парламентські вибори надає ДВК можливість додавати виборців у списки виборців перед виборами з використанням вельми тривалого механізму; тоді як такі додавання не дозволяються в день виборів. 14 березня Верховною Радою України було прийнято поправки до закону, за якими би дозволялося включення виборців у списки виборців у день голосування на підставі рішення суду. 25 березня Президент Віктор Ющенко відмовився підписати ці поправки й повернув закон до Верховної Ради, вважаючи, що він міг би створити можливість для неодноразового голосування.

Е. ГОЛОСУВАННЯ ЗА КОРДОНОМ

Оскільки закон про парламентські вибори дозволяє формувати закордонні виборчі дільниці лише при дипломатичних та консульських представництвах, у військових частинах, дислокованих за межами України, ЦВК сформувала виборчі комісії для 116-ти виборчих дільниць у 78-ми країнах.²⁴ Усі партії/ блоки мали право подавати кандидатури до складу ДВК, однак за такими поданнями було надано лише 118

²⁴ Постанови ЦВК №636 від 18 лютого 2006 р. та №830 від 4 березня 2006 р.

кандидатур, які всі були прийняті ЦВК. У відповідності до закону, 1,590 посад, що залишалися вакантними, було заповнено за поданнями Міністерства закордонних справ України. Загалом для голосування за кордоном було зареєстровано 422,115 виборців; з них у виборчі скриньки вкинули бюлетені лише 34,115.

F. ГОЛОСУВАННЯ ЗА ВІДКРІПНИМИ ПОСВІДЧЕННЯМИ²⁵

Кожна ОВК визначила по одній ДВК на кожне місто в межах свого округу для голосування за відкріпними посвідченнями. ДВК могла видати відкріпне посвідчення виборцю, зареєстрованому для голосування на території відповідної виборчої дільниці, якщо він мав бути відсутнім з місця свого проживання в день виборів. За два дні до виборів виборець мав подати заяву до своєї ДВК із зазначенням округу в іншій міській зоні, в якому він мав намір голосувати. Для того, щоб проголосувати, виборець мав зареєструватися у відповідній ОВК до 12:00 25 березня.

За даними ЦВК, відкріпні посвідчення у своїх ДВК отримали 50,478 виборців. Із даних ЦВК видно, що з них у відповідних ОВК для голосування зареєструвалися лише 22,048 виборців, з яких проголосували 15,674 виборців. Загалом, складається враження, що проблему неконтрольованих відкріпних посвідчень, що спостерігалася на попередніх виборах, успішно вирішено.

VI. РЕЄСТРАЦІЯ ТА СКАСУВАННЯ РЕЄСТРАЦІЇ КАНДИДАТІВ

Політичні партії могли брати участь у виборчих перегонах окремо або у блоці політичних партій, зареєстрованому ЦВК. Партії/ блоки, які брали участь у виборах, повинні були внести грошову заставу в сумі 2,000 розмірів мінімальної заробітної плати. Грошова застава мала бути повернута після виборів лише тим партіям, які подолали тривідсотковий бар'єр. Кінцевим строком для висунення кандидатів партіями було 30 грудня 2005 року.

Процес реєстрації списків кандидатів у ЦВК базувався на безперешкодному підході й завершився 13 січня 2006 року. ЦВК зареєструвала загалом 45 виборчих списків, з них 28 – від партій, які йшли на вибори самостійно, та 17 – від блоків; загалом у виборчих перегонах змагалися 78 партій.

Такий самий безперешкодний підхід був застосований ЦВК при реєстрації кандидатів. Початкова загальна кількість зареєстрованих кандидатів становила 7,747. У реєстрації було відмовлено через технічні помилки при поданні документів лише незначній кількості кандидатів у виборчих списках. Крім того, ті, хто подали документи повторно після таких відмов, були зареєстровані ЦВК.

Кандидати могли зняти свої кандидатури з партійних списків не пізніше ніж за три дні до виборів. У цілому 152 кандидати у депутати зняли свої кандидатури або їхні кандидатури були зняті відповідною політичною партією. Десять із зареєстрованих кандидатів мали непогашену чи не зняту в законному порядку судимість і тому не мали

²⁵

Після повідомлень про масові зловживання у перших двох турах президентських виборів 2004 року тимчасовими поправками до закону про президентські вибори від 8 грудня 2004 року було запроваджено заходи для обмеження видачі відкріпних посвідчень. Існуюча сьогодні система впливає з цих тимчасових поправок.

права брати участь у виборах. П'ятеро з цих десяти кандидатів відмовились від участі у виборах самостійно; ще троє з них були відкликані політичними партіями, які висунули їх кандидатури; реєстрація одного кандидата була скасована ЦВК 10 березня. Один, утім, міг брати участь у виборах за списком Блоку „Народна опозиція” Наталії Вітренко.

Закон все ще дозволяє партіям/блокам відмовитися від участі у виборах після того, які всі виборчі бюлетені надруковано. Це створює передумови для практики, коли може виникнути необхідність проштамповування бюлетенів після їх друку. Це може призвести до помилок, в тому числі, навмисного чи випадкового псування виборчих бюлетенів, через що вони стануть недійсними. 9 березня лідер партії „Нова сила” подав до ЦВК офіційну заяву про зняття всіх кандидатів цієї партії з виборів. Якби цю заяву було задоволено, всі ДВК по всій країні повинні були би викреслити назву партії з усіх виборчих бюлетенів. Проте, 14 березня ЦВК відмовила у задоволенні цієї заяви виходячи з того, що закон про парламентські вибори не передбачає зняття цілої партії з виборів.²⁶

VII. УМОВИ ПРОВЕДЕННЯ ПЕРЕДВИБОРЧОЇ КАМПАНІЇ

Передвиборча кампанія, яка проходила з 12 грудня 2005 року²⁷ по 24 березня 2006 року, продемонструвала суттєві зміни на краще порівняно з президентськими виборами 2004 року й підтвердила позитивні зрушення, що спостерігалися перед повторним другим туром 26 грудня 2004 року. Увесь спектр зареєстрованих для участі у виборах партій та блоків представляв широкий загальний політичний сил, що наразі діють в Україні, й відтворював усю політичну палітру. Також більшість із співрозмовників Місії ОБСЄ/БДПЛ визнавали, що процес реєстрації кандидатів був безперешкодним, забезпечуючи виборців безумовними можливостями вибору поміж численними альтернативними варіантами.

Передвиборча кампанія відбувалася в змагальних умовах і загалом проходила без інцидентів. Партії та блоки мали можливість зустрічатися з виборцями по всій країні; Місія ОБСЄ/БДПЛ не отримувала повідомлень про спроби органів державної влади перешкодити зустрічам кандидатів з виборцями. Дотримувалися законодавчо визначені гарантії рівноправних змагальних умов для усіх партій та блоків, й виборці мали досить часу (близько трьох з половиною місяців) та інформації для ознайомлення з широкими можливостями політичного вибору.

Спостерігалася чітка розбіжність між проведенням передвиборчої агітації на заході, сході та півдні країни. Загалом, на півдні та сході країни, де проявляли активність усі партії, кампанія розпочалася швидше й була більш жвавою та помітною. Натомість, на заході спостерігалася помітна відсутність активності Партії регіонів на фоні деяких заходів інших опозиційних партій.

Незважаючи на це, кампанія лишилася спрямованою більше на персоналії, аніж на представлення власної політики. Більшість політичних передвиборчих акцій, на яких

²⁶ Постанова ЦВК №931 від 14 березня 2004 р.

²⁷ Дата реєстрації першого партійного списку – від Комуністичної партії України.

побували спостерігачі Місії, були зосереджені швидше на критиці опонентів, аніж на популяризації конкретної політичної платформи.

Правоохоронні органи протягом передвиборчої кампанії зберігали високий професіоналізм та безсторонність і загалом не демонстрували своєї присутності при забезпеченні безпеки під час проведення масових політичних акцій. Дехто з учасників критикував їх повільне реагування на випадки порушення порядку під час масових заходів передвиборчої кампанії, але такі випадки були радше винятком.²⁸

Тон передвиборчої кампанії значно загострився на початку березня. На дев'ятому з'їзді Партії регіонів її лідер Віктор Янукович оголосив про організацію провладними силами масових фальсифікацій по всій країні. Як на основні засоби таких фальсифікацій ПР вказувала на проблеми зі списками виборців та формуванням ДВК.²⁹ Невдовзі до цих звинувачень приєдналися також інші опозиційні партії. НУ продемонструвала на телебаченні 30-хвилинний фільм, у якому змалювала ПР як злочинців та бандитів, ототожнивши керівництво партії з насиллям, що мало місце у минулому в Донецьку.

Впродовж цієї передвиборчої кампанії мінімальною була кількість випадків насилля чи залякування, які, якщо й траплялися, були виключно локального характеру й не несли жодних ознак централізованих спланованих дій. Місія підтвердила кілька інцидентів, на кшталт нападів на майно або активістів учасників виборчих перегонів, або підпалу партійних приміщень; водночас, ще кілька повідомлень за результатами перевірки спостерігачів Місії виявилися перебільшеними або сфабрикованими.

У декількох окремих випадках Місії ОБСЄ/БДПЛ повідомляли про застосування адмінресурсу на користь певної партії. Серед підтверджених випадків – зловживання службовим становищем з боку кандидата від СПУ - голови Полтавської обласної державної адміністрації; поширення у Харкові місцевим житлово-комунальним підприємством квитанцій на сплату спожитого газу з політичною рекламою лідера СПУ п. О. Мороза на них; також залучення учнів ПТУ № 38 у Харкові до виготовлення прапорців Партії регіонів. Втім, такі випадки залишалися поодинокими.

Спостерігачі Місії підтвердили окремі випадки тиску на працівників або студентів. Зокрема, Місії вдалося підтвердити, що у м. Орджонікідзе Дніпропетровської області керівництво однієї з місцевих фабрик примушувало її працівників підписувати зобов'язання голосувати за БЮТ, погрожуючи в інакшому випадку звільненням. Цей випадок також був підтвердженим місцевим осередком БЮТ.

Упродовж всієї перевиборчої кампанії часто мали місце інциденти негативної агітації анонімними особами по всій країні. Хоча до Місії надходили численні усні скарги і спостерігачами було помічено існування таких матеріалів, до судів або виборчих комісій було подано лише декілька скарг.

²⁸ Одним винятком із цього правила був трагічний випадок стрілянини київського міліціонера в активіста Пори-ПРП вночі 22 березня. Активіст вижив, інцидент, як виявилось, не мав політичного підґрунтя.

²⁹ Подібні звинувачення були передані до Місії ОБСЄ/БДПЛ представниками ПР у Дніпропетровську та Харкові та представниками Блоку „Не Так!” у Донецьку.

Напередодні дня виборів сталися декілька випадків насильницьких дій, що були пов'язані з місцевими виборами. Це скоєне 24 березня вбивство кандидата від НУ на виборах до місцевої ради народних депутатів у м. Артемівську (Донецька область). Представники НУ в Артемівську відмовилися від коментарів щодо того, чи міг цей злочин бути політичним вбивством. Крім того, невідомими зловмисниками було побито кандидата від НУ на виборах до місцевих рад народних депутатів у Житомирі, кандидата до Верховної Ради України від Блоку „*Не Так!*” у Сумах та кандидата від Республіканської партії в Криму. Анатолій Симоненко, який переміг на виборах голови села Мирний, що біля Євпаторії, помер від тілесних ушкоджень. Правоохоронні органи почали розслідування.

А. ФІНАНСУВАННЯ ПЕРЕДВИБОРЧОЇ КАМПАНІЇ

Політичні партії/ блоки були зобов'язані подати до ЦВК фінансовий звіт про надходження та використання коштів виборчого фонду партії (блоку) не пізніше як на п'ятнадцятий день після дня виборів. Проте, діючи законодавчі вимоги щодо фінансування передвиборчої кампанії недостатньо чітко виписані, що призводить до виникнення питань стосовно довіри та прозорості. Законом про вибори не встановлено верхньої межі витрат на передвиборчу кампанію партіями/ блоками, що беруть участь у парламентських виборах. Серед скарг, що надходили до Місії від невеликих партій, основним предметом занепокоєння були шляхи залучення коштів для проведення кампанії.

VIII. ЗАСОБИ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

А. СЕРЕДОВИЩЕ ЗМІ

Якщо раніше країна страждала від нестачі джерел альтернативної інформації, після президентських виборів 2004 року у середовищі ЗМІ сталися значні позитивні зміни. Як здається, вже не існує таких проблем як використання так званих “темників” (неофіційних рекомендацій редакціям ЗМІ щодо висвітлення певних подій) та залякування журналістів. Крім того, у 2005 році було відкрито офіційний судовий процес щодо смерті у 2000 році журналіста Гонгадзе.

В Україні є багато засобів масової інформації: 1,211 зареєстрованих теле- та радіокомпаній та близько 20,903 друкованих ЗМІ.³⁰ Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення здійснює нагляд за діяльністю теле- та радіокомпаній, а також відповідає за видачу ліцензій. До складу цього органу входять вісім членів, четверо з яких обираються Верховною Радою, а інші четверо – призначаються Президентом. Інший орган – Державний комітет телебачення і радіомовлення України – визначає напрями державної інформаційної політики та виділяє кошти на діяльність державних ЗМІ.

Найважливішим та найвпливовішим джерелом інформації є, безумовно, телебачення. Державним каналом телебачення є *УТ-1*, також загальнодержавне покриття мають принаймні сім приватних телеканалів. У більшості регіонів також транслюються

³⁰ IREX, Індекс життєспроможності ЗМІ (Media sustainability index) 2005 р.

основні російські телеканали. Друковані ЗМІ включають як державні, так і приватні видання, причому деякі національні газети мають вельми великий тираж.

Регіональні ЗМІ значною мірою економічно залежать від місцевих органів влади та місцевого бізнесу і тому їх редакторська незалежність є вразливою перед конкретними інтересами на місцевому чи регіональному рівні.

Залишається проблемою питання недостатньої прозорості у власності на ЗМІ. Хоча вирішити цю проблему було зроблено спробу в новому законопроекті про телебачення і радіомовлення, це видається лише частковим кроком. У 2005 році було ініційовано процес трансформування державного телебачення на повністю громадське й цей процес набув широкого розголосу, основні політичні діячі досі не змогли виробити спільні підходи до цього питання.

В. ПРАВОВІ ЗАСАДИ

Хоча середовища ЗМІ стосується Конституція України та низка законів³¹, основні правові засади щодо виборів викладено у законі про парламентські вибори. Закон про парламентські вибори³² вимагає *„рівн[ого] та неупереджен[ого] ставлення[...] засобів масової інформації до кандидатів у депутати, партій (блоків) - суб'єктів виборчого процесу”*. Він також забезпечує деталізоване нормативне підґрунтя діяльності електронних та друкованих ЗМІ під час передвиборчої кампанії, визначаючи, зокрема, обсяги безкоштовного та оплачуваного рекламного політичного мовлення та друкованих площ для всіх кандидатів на умовах *“забезпечення рівних можливостей”*³³. Втім, у законі не обумовлено офіційний початок кампанії для ЗМІ, що дає змогу політичним силам починати кампанію індивідуально відповідно до дати реєстрації в ЦВК.

Шляхом проведення жеребкування 27 січня ц.р. ЦВК розподілила безкоштовний ефірний час на державних каналах телерадіомовлення (відповідно, на *УТ-1* та *УР-1*), та друковані площі у державних друкованих ЗМІ (*“Урядовому кур'єрі”* та *“Голосі України”*). Всі зареєстровані партії та блоки могли використати для своєї політичної по одній годині ефірного часу на державних каналах телебачення та радіо, а також 7,800 знаків у державних газетах.³⁴

На продовження ініціативи Координатора проєктів ОБСЄ в Україні, на основі рекомендацій ОБСЄ/БДПЛ та Венеціанської Комісії та спільних обговорень з ЦВК та Національною радою з питань телебачення і радіомовлення, 6 лютого було створено Експертну раду з питань ЗМІ. Цей незалежний консультативний орган, що складається з представників визнаних національних громадських та професійних організацій у

³¹ Закон України „Про телебачення і радіомовлення” (1993), Закон України „Про Національну раду України з питань телебачення і радіомовлення” (1997), Закон України "Про систему суспільного телебачення і радіомовлення України" (1997), Закон України „Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні" (1992), Закон України „Про інформацію” (1992), Закон України "Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів" (1997), Цивільний кодекс України (2003), Кодекс України про адміністративні правопорушення (1984).

³² Частина 5 статті 3.

³³ Статті 65-71 Конституції.

³⁴ Частина 4 статті 69 та частина 1 статті 70 закону про парламентські вибори.

сфері ЗМІ, відіграв позитивну роль у сприянні забезпечення дотримання ЗМІ, особливо регіональними, вимог законодавства.

С. МОНІТОРИНГ ЗМІ

26 січня Місія ОБСЄ/БДПЛ розпочала моніторинг дев'яти національних телеканалів, в тому числі, одного телеканалу, що базується у Донецьку, а також восьми щоденних та тижневих друкованих видань.³⁵ Крім того, Місія аналізувала програми новин на декількох регіональних телеканалах у 13-ти областях.³⁶

Більшість національних ЗМІ займалися активним висвітленням передвиборчої кампанії, забезпечували виборців великими обсягами інформації у блоках новин, різноманітних ток-шоу, а також розміщуючи значну кількість платної політичної реклами. Переважна більшість матеріалів у ЗМІ присвячувалися основним учасникам виборчих перегонів, і лише спорадично висвітлювалися менші політичні сили. Регіональні та місцеві ЗМІ зосереджували увагу здебільшого на питаннях, пов'язаних з місцевими виборами. Загалом, у ЗМІ робився наголос радше на промовах основних персоналій, ніж на політичних платформах.

Зусилля різних телеканалів щодо організації теледебатів мали лише обмежений успіх. Перша пропозиція була від телеканалу "1+1" і її результатом було проведення лише одних дебатів.³⁷ Причин цьому було декілька, в тому числі, висока вартість ефірного часу, преференції учасників виборів, а також небажання деяких лідерів виходити на живу дискусію. 5 березня „5 канал” запустив власний проект безкоштовних теледебатів.³⁸ Лише блок „Не Так!” вирішив не використовувати наданий ефірний час і не брати участь у дебатах, запланованих із блоком „Пора-ПРП”. Також лідери трьох найвпливовіших партій та блоків відмовилися взяти участь у теледебатах особисто.

Дебати, організовані „5-м каналом” як власний проект телеканалу за міжнародної підтримки, проходили відповідно до дванадцятої частини ст. 68 закону про парламентські вибори, яка дозволяє проведення таких програм за умови, що вони базуються на принципах „об'єктивності, неупередженості та збалансованості”, на відміну від проведення їх у формі передвиборчої кампанії, передбаченої другою частиною ст. 66 закону про парламентські вибори. Проведення теледебатів за другою частиною ст. 66 закону означало би, що вони би вважалися платною рекламою й учасники дебатів мали би платити за ефірний час із власних виборчих фондів.

Місія ОБСЄ/БДПЛ отримала значну кількість скарг щодо обмежених можливостей доступу до ЗМІ через високі розцінки на рекламу як на національному рівні, так і в деяких регіональних ЗМІ. Місії не було відомо про жоден випадок застосування ЗМІ вибіркового підходу щодо розцінок для різних політичних сил. Проте небезпідставним

³⁵ Використовуючи якісний та кількісний аналіз, Місія ОБСЄ/БДПЛ з 26 січня по 24 березня здійснювала моніторинг таких ЗМІ: УТ-1, "5-й канал", ICTV, "Интер", "Новий канал", НТН, СТБ, ТРК "Україна", "Студія 1+1" (телевізійні канали); "Голос України", "Урядовий кур'єр", "Факти и коментарии", "Сьогодні", "Сільські вісті", "Вечірні вісті", "Україна молода", "Дзеркало тижня" (друковані видання).

³⁶ Моніторинг проводився у таких регіонах: Донецьк, Дніпропетровськ, Івано-Франківськ, Харків, Кіровоград, Львів, Миколаїв, Одеса, Полтава, Сімферополь, Ужгород, Запоріжжя та Житомир.

³⁷ 23 березня відбулися дебати за участю Блоку Наталії Вітренко та Партії "Віче".

³⁸ Модель дебатів полягала у п'яти серіях дискусій попарно між політичними силами, вибраними відповідно до останніх опитувань громадської думки.

виявилось занепокоєння Місії щодо того, що положення закону про парламентські вибори³⁹, яке забороняє включати політичні рекламні матеріали учасників перегонів у випуски новин мовленнєвих каналів, могло бути обійдене. В результаті моніторингу було виявлено декілька матеріалів у національних новинах на телеканалах *ICTV*, *„Інтер”*, *„Новий канал”*, *СТБ* та *“ТРК Україна”* та в газеті *„Сільські вісті”*, які явно рекламували конкретні політичні сили, причому інформаційна цінність таких матеріалів для глядацької та читацької аудиторії була сумнівною.

Місією було помічено, що одне з основних положень закону про парламентські вибори⁴⁰, які регулюють питання передвиборчої агітації, викликало певну плутанину серед деяких регіональних ЗМІ щодо потенційних обмежень вільного інформування. Зрештою, більшість ЗМІ не здавалися особливо обмеженими у поданні інформації. Втім, у своїй постанові від 23 лютого⁴¹ ЦВК застосувала формалістичний підхід до виконання зазначеного положення закону, частково задовольнивши подану блоком *“Не Так!”* скаргу на газету *“Сільські вісті”* і встановила, що критична по відношенню до блоку *“Не Так!”* стаття мала вважатися передвиборчою агітацією. Обмежений обсяг ґрунтовного критичного аналізу в ЗМІ під час кампанії можна було певною мірою сприймати як наслідок неясного тлумачення цього положення.

Більшість ЗМІ, моніторинг яких проводився, поряд із широким висвітленням діяльності Президента та Уряду в новостійних програмах, найбільшу частку інформації щодо партій/ блоків віддавали НУ. Інформація про владні структури подавалася переважно у позитивному та нейтральному ключі, тоді як висвітлення діяльності партії було загалом збалансованим.

За останні три дні перед періодом „агітаційної тиші” електронні ЗМІ транслювали інтерв’ю Президента Ющенка і поза програмами новин (*УТ-1*, *„5 канал”*, *„1+1”*), також його звернення до народу 24 березня в прямому ефірі транслювалося по всіх основних національних телеканалах.

D. УТ-1

Державний канал телемовлення *УТ-1* значну частину в політичному блоці новин присвятив висвітленню діяльності владних посадовців та органів.⁴² За вісім тижнів періоду передвиборчої агітації канал присвятив Уряду 35% ефірного часу політичних новин у „прайм-тайм”, а Президенту – 19%. Тональність інформації була помітно нейтральною та позитивною.

В цілому, *УТ-1* не проявив значного інтересу до передвиборчої агітації. І хоча цей державний телеканал виконав свій законодавчо визначений обов’язок надати безкоштовний ефірний час усім учасникам передвиборчої боротьби, загальний аналіз результатів моніторингу засвідчив про певний дисбаланс у висвітленні основних

³⁹ Частина 17 статті 71.

⁴⁰ Частини 1 і 2 ст. 66 закону про парламентські вибори, які дають визначення передвиборчої агітації і містять перелік видів діяльності, що вважаються агітацією.

⁴¹ Блок *“Не Так!”* проти газети *“Сільські вісті”*.

⁴² Закон України „Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації” (1997 р.) зобов’язує державні ЗМІ забезпечувати висвітлення діяльності вищих державних посадових осіб, головним чином, Президента країни.

політичних супротивників. Серед усього об'єму уваги, приділеної партіям та блокам – учасникам виборчих перегонів, найбільша частка припала на НУ (9%), тоді як БЮТ та ПР отримали по 5% кожна. Крім того, якщо інформація про правлячу партію була переважно нейтральною та позитивною, ПР висвітлювалася загалом збалансовано. БЮТ, навпаки, висвітлювався більш у нейтральному чи негативному тоні.

Е. ПРИВАТНІ КАНАЛИ

Телеканал „Інтер” приділяв найбільше уваги НУ, ПР та блоку „Не Так!”, віддавши їм відповідно 12%, 12% та 9% кращого ефірного часу у програмах політичних новин. У випадку з НУ негативне висвітлення превалювало над позитивним. Висвітлення двох опозиційних сил було більш сприятливим, причому дуже позитивно подавався блок „Не Так!”. Канал „1+1” так само віддавав перевагу НУ – 13% ефірного часу із загалом виваженим висвітленням. З іншого боку, ПР за обсягом висвітлення була другою (9% ефірного часу), причому значна частина коментарів була з негативним забарвленням.

ТРК „Україна”, яка базується в Донецьку, присвятила 18% політичних новин Партії регіонів. ICTV найбільше часу в політичних новинах присвятив блоку ПОРА-ПРП (9%); також вельми об'ємним було висвітлення Блоку Литвина (7%). Інформація про ці партії була виключно позитивною та нейтральною.

Інші приватні телеканали – НТН та „5 Канал”, навпаки, надавали своїм глядачам різноманітні політичні точки зору, включаючи інтерв'ю з ключовими учасниками виборчої кампанії. Втім, НТН у новинах висвітлював перебіг внутрішніх справ в країні із завуальованою критикою органів влади; на „5 Каналі”, до зміни формату програми 6 березня, ведучі вечірнього блоку новин часто висловлювали особисті коментарі на користь правлячих сил.

Ф. ДРУКОВАНІ ЗМІ

Більшість друкованих ЗМІ, моніторинг яких проводився, виявили незбалансований та упереджений підхід, відкрито підтримуючи деякі партії/ блоки. Державні газети, хоча й виконали своє зобов'язання надати безкоштовні друковані площі всім партіям/ блокам – суб'єктам виборчого процесу, демонстрували відкриту прихильність до правлячих кіл. Газета „Урядовий кур'єр” продемонструвала небезсторонній підхід на користь Уряду та Президента, присвячуючи їм загалом більш ніж 75% своїх матеріалів вельми позитивного спрямування. А „Голос України”, офіційний друкований орган Верховної Ради України, надавав односторонню позитивну інформацію про діючого спікера Парламенту Володимира Литвина, що також очолював Блок Литвина.

Серед приватних газет „Сільські вісті” та „Вечірні вісті” демонстрували явну упередженість на користь СПУ та БЮТ, присвітивши їм відповідно 48% та 38% інформації виключно позитивного або нейтрального забарвлення.

Г. РЕГІОНАЛЬНІ ЗМІ

Висвітлення передвиборчої кампанії у ЗМІ значною мірою різнилося по країні. Якщо на сході та півдні України ЗМІ демонстрували підтримку ПР (Донецьк, Запоріжжя), регіональні ЗМІ в Кіровограді та Житомирі тяжіли до підтримки НУ, в Криму – БЮТ, в Миколаєві – СПУ, у Львові – Пори-ПРП. Із 26-ти регіональних телеканалів, моніторинг

яких проводився, найбільш упереджене ставлення продемонстрував 1-ий міський канал у Донецьку, який присвятив 52% ефірного часу Партії регіонів у надзвичайно позитивній тональності.

На регіональному рівні деякі політичні партії та блоки оскаржили⁴³, як вони стверджували, неврівноважене висвітлення ходу передвиборчої боротьби у ЗМІ, вимагаючи тимчасового припинення дії ліцензій відповідних ЗМІ до завершення передвиборчої агітації. У Криму місцевим блоком, до складу якого входила також ПР, було подано принаймні два позови проти приватної телекомпанії „Чорноморська ТВ”. У Дніпропетровську приватний телеканал „9 канал” за аналогічних обставин був відповідачем за скаргую партії „Віче”.

Під час періоду кампанії мали місце декілька нападів на журналістів, у тому числі спроба підпалу будинку відомого регіонального журналіста Лілії Буджурової, Голови Кримської асоціації незалежних журналістів.

ІХ. СКАРГИ ТА АПЕЛЯЦІЇ

Закон про парламентські вибори містить окремий розділ, присвячений виборчим скаргам та апеляціям. У законі зберігається альтернативна можливість подання скарги до виборчої комісії або до суду (зокрема, після прийняття у 2005 році Кодексу адміністративного судочинства України, - до адміністративних судів), на розсуд скаржника (частина 2 статті 105); також передбачається можливість подання скарг проти фізичних та юридичних осіб (частина 3 статті 104). Оскільки адміністративні суди ще не були сформовані, суди загальної юрисдикції виконували їх функції.

Система судів продемонструвала свою спроможність вирішувати пов'язані з виборами справи. Суди та Центральна виборча комісія розглядали більшість скарг професійно, своєчасно і, в цілому, з дотриманням прав людини та основних свобод.

Місія ОБСЄ/БДПЛ оглянула статистично всі справи, розглянуті ЦВК⁴⁴, Вищим адміністративним судом України та Печерським районним судом у місті Києві⁴⁵, що розглядав позови на ЦВК. Місією було розглянуто 166 постанов ЦВК щодо виборчих скарг. Серед них були: скарги на дії виборчих комісій (79), на дії кандидатів (37), на органи державної влади та їх посадових осіб (21), на бездіяльність виборчих комісій (15), скарги на дії засобів масової інформації (12), на громадські організації (2). З них 84 скарги були залишені без розгляду, оскільки вони стосувалися місцевих виборів і не підпадали під компетенцію ЦВК, у задоволенні 45-ти скарг було відмовлено з

⁴³ Частина 10 статті 71 закону про парламентські вибори дозволяла судам приймати рішення про тимчасове (до закінчення виборчого процесу) зупинення дії ліцензії або про тимчасову заборону (до закінчення виборчого процесу) випуску друкованого видання у разі встановлення судом при розгляді виборчого спору повторного або одноразового грубого порушення засобом масової інформації вимог цього закону.

⁴⁴ Джерелом для статистики були офіційні постанови, розміщені на веб-сайті ЦВК.

⁴⁵ Було використано офіційну статистику.

формальних підстав, 15 скарг було задоволено частково⁴⁶, у задоволенні 15-ти скарг було відмовлено, 7 скарг було задоволено повністю⁴⁷.

Суди загалом діяли своєчасно та у відповідності із законодавством, однак часто обирали дещо легалістичний/ формалістичний підхід. Деякі із співрозмовників Місії, здебільшого це були представники невеликих партій, зазначали, що вони не могли скористатися існуючими засобами правової компенсації і що не мали достатньої довіри до судової влади.

Вищий адміністративний суд України виніс рішення щодо 69-ти адміністративних позовів, Печерський районний суд у місті Києві – щодо 190 позовів. На початку кампанії більшість справ стосувалися відмов у реєстрації політичних партій та кандидатів, потім, на етапі формування виборчих комісій – щодо складу виборчих комісій. Під час ходу кампанії більшість справ стосувалися порушень правил ведення передвиборчої агітації негативна агітація, агітація посадовими особами органів державної влади, розповсюдження неправдивої інформації). Напередодні та в день виборів більшість позовів були щодо помилок (здебільшого пропущень) у списках виборців та недостатнього забезпечення таємності голосування через тісняву на дільницях. Після дня виборів актуальним предметом виборчих позовів були порушення під час підрахунку бюлетенів у ДВК та встановлення підсумків голосування в ОВК.

ЦВК відмовила у реєстрації 5-ти політичних партій. Це були: Партія реабілітації народу України, Ліберально-демократична партія України, Всеукраїнська партія екології та соціального захисту, „Могутня Україна” та „Сила народу”. У випадку з Партією реабілітації народу України, партія не надала належного підтвердження внесення грошової застави і тому їй було відмовлено в реєстрації. Ліберально-демократична партія України не змогла надати статуту, як вимагалось. Надання статуту партії, завіреного Міністерством юстиції, є передумовою для реєстрації партії у ЦВК для участі у виборах. Всеукраїнська партія екології та соціального захисту не була зареєстрована через те, що не надала ЦВК програму партії. Партії „Сила народу” було відмовлено в реєстрації через помилки у документах кандидатів.

Інші скарги стосувалися складу виборчих комісій. В основному, оскаржувалися відмови ОВК включити подані політичними партіями кандидатури до складу ДВК. У Кіровограді ОВК територіального виборчого округу №96 відмовилася прийняти подання від Пори-ПРП, аргументуючи відмову технічними помилками в заявах. ЦВК розглянула скаргу на своєму засіданні 16 лютого і задовольнила її. У Дніпропетровській області ОВК територіального виборчого округу №47 відмовилася включити до складу ДВК всі кандидатури, подані БЮТ. Формальною причиною відмови була помилка у назві блоку в поданні. ЦВК розглянула скаргу 13 лютого й зобов'язала ОВК включити до складу ДВК кандидатури, подані БЮТ.

Декілька скарг до ЦВК та в суди було подано на коментарі, які робив для преси Міністр внутрішніх справ пан Луценко щодо кандидатів від різних партій та їх можливого кримінального минулого. Ці скарги було частково задоволено, ЦВК неодноразово звертала увагу Міністра на необхідність утриматися від участі у передвиборчій агітації.

⁴⁶ ЦВК частково задовольнила скарги, подані від: БЮТ (2), НУ (2), „Не Так!” (8), Блоку Наталії Вітренко (1), СПУ (1), члена виборчої комісії (1).

⁴⁷ ЦВК повністю задовольнила скарги, подані від: БЮТ, Пори-ПРП, НУ, Української соціал-демократичної партії, Блоку Наталії Вітренко та „Не Так!” (2 випадки).

X. УЧАСТЬ ЖІНОК

19% кандидатів від усіх партій та блоків склали жінки. Найвищий відсоток жіночого представництва має виборчий список Партії зелених України, яка ухвалила внутрішню партійну політику – віддати жінкам половину всіх місць у списку. Відносно велику кількість жінок у першій десятці своїх кандидатів (по чотири у кожному списку) мали Блок „Наша Україна” та Блок Наталії Вітренко. За результатами розподілу мандатів, серед усіх депутатів – 38 жінок. Це лише на 3% більше порівняно з парламентом попереднього скликання.

У структурі виборчих комісій жінки склали 20%; особливо добре були представлені жінки на рівні ОВК, становлячи 52% усіх членів ОВК та 44% голів ОВК.

XI. НАЦІОНАЛЬНІ МЕНШИНИ

Населення України складається з 78% українців, тоді як особи з російським походженням становлять значну національну меншину (17%). Більшість членів громади російської меншини проживають у східній частині України, зокрема, у шести областях: Дніпропетровській, Донецькій, Харківській, Луганській, Сумській та Житомирській. Інші 5% населення розподілені між групами меншин, представлених білорусами, молдаванами, кримськими татарами, болгарами, угорцями, румунами та поляками, - кожна з цих груп становить приблизно 0.5% населення.⁴⁸ Питання національних меншин не відіграло помітної ролі в передвиборчій кампанії за винятком питання використання російської мови.⁴⁹

Виборчі бюлетені та інформаційні матеріали для виборців не були наявними будь-якими іншими мовами, крім української. Спостерігачами було помічено, що в деяких регіонах транслітерація даних виборців з російської на українську мову при підготовці списків виборців викликала адміністративні труднощі та призвела до виникнення помилок у написанні прізвищ громадян (див. вище Розділ V, частину D).

Лише дехто з співрозмовників зазначив, що тривідсотковий бар’єр є перешкодою на шляху національних меншин до отримання представництва у парламенті з метою захисту їхніх інтересів. Націлені на національні меншини прояви антисемітизму та ксенофобії були лише поодинокими явищами. Незважаючи на активне висвітлення кількома партіями мовної політики, багато співрозмовників погодилися з тим, що рівень напруженості порівняно з минулими виборами зменшився.

XII. СПОСТЕРІГАЧІ ЗА ВИБОРАМИ

Згідно з виборчим законодавством після внесення поправок, незалежним національним спостережним організаціям було дозволено спостерігати за виборчим процесом. ЦВК

⁴⁸ Перепис 2001 року, інформація Держкомстату України,
<http://www.ukraineinfo.us/about/minorities.html>

⁴⁹ На цьому питанні робив особливий акцент Блок Наталії Вітренко.

zareestruvala 16 громадських організацій для спостереження за процесом голосування у день проведення виборів. Найбільш відома з них – “Комітет виборців України” (КВУ), – яка працює у сфері спостереження за виборами з 1994 р., розмістила у день виборів близько 5,000 своїх спостерігачів по всій країні. Крім того, спостереження за виборами у день їх проведення також здійснювали міжнародні спостережні організації – такі як Європейська мережа організацій, що спостерігають за виборами (ENEMO), Міжнародний республіканський інститут (IRI) та Організація зі спостереження за виборами в країнах СНД (CIS-EMO).

ХІІІ. СПОСТЕРЕЖЕННЯ В ДЕНЬ ВИБОРІВ

А. ГОЛОСУВАННЯ

У день виборів звичайні ДВК працювали одночасно на парламентські та на місцеві вибори. Спеціальні та закордонні ДВК працювали лише на парламентські вибори. Звичайні ДВК мали два списки виборців – один для парламентських виборів, інший – для місцевих. Виборці мали розписуватися за отримання бюлетенів в обох відповідних списках. Усі виборчі бюлетені вкидалися виборцями до однієї виборчої скриньки.

Із 34,039 виборчих дільниць, що працювали по всій країні, спостерігачами ММСВ було відвідано понад 4,000 виборчих дільниць у всіх областях. Було опрацьовано такі звітні форми, подані короткостроковими спостерігачами: 252 щодо відкриття виборчих дільниць, 4,092 щодо голосування, 301 щодо підрахунку бюлетенів на виборчих дільницях та 55 щодо встановлення підсумків голосування на рівні ОВК.

Спостерігачі дали загальну оцінку „добре” чи „дуже добре” процесу відкриття виборчих дільниць у 92% відвіданих виборчих дільниць. Більш ніж одна дільниця з кожних чотирьох, на яких велося спостереження, не була відкрита о 7:00, але затримки здебільшого не перевищували 30 хвилин і лише у трьох випадках, які спостерігалися, затримка була понад годину. Основною причиною затримок було додаткове навантаження, пов’язане з одночасним проведенням місцевих виборів. Спостерігачі помітили, що виборчі скриньки не були належним чином опечатані в 3% відвіданих ДВК, тоді як 6% ДВК не провели всіх необхідних процедур з відкриття виборчої дільниці. У 17% випадків ДВК не звітували про кількість виборців у списках виборців до ОВК перед початком голосування.

День виборів пройшов загалом мирно і спокійно. Проте, велика кількість виборців та повільний хід процесу через одночасне проведення місцевих виборів часто призводили до виникнення тісняви на виборчих дільницях. Іноді не забезпечувалася таємність голосування, в інших випадках довгі черги могли відбити у виборців бажання реалізувати своє право голосу. Явка виборців, за даними ЦВК, склала понад 67%.

У 92% відвіданих виборчих дільниць спостерігачі оцінили процес голосування „добре” чи „дуже добре”. Дещо більш негативною була оцінка спостерігачів на півдні (12% оцінок „погано” чи „дуже погано”) порівняно з іншими регіонами (де негативні оцінки було надано у 5-9%). Загальні показники були дещо більш негативними у сільських місцевостях (9%) порівняно з міськими (7%).

За оцінками спостерігачів, великі натовпи було помічено у 28% відвіданих виборчих дільниць. Якщо на дільницях не було тісняви, загальна оцінка була „погано” чи „дуже погано” лише у 3% випадків, тоді як у 23% негативна оцінка була надана саме дільницям, де спостерігалася тіснява. Серед причин надмірного скупчення людей на дільницях спостерігачі ММСВ вказали: неналежні приміщення, надмірна кількість зареєстрованих виборців, погана організація з боку ДВК. Фактично, вважалося, що тіснява могла зашкодити таємності голосування в 15% відвіданих виборчих дільниць. У таких випадках виборці, простоявши в довгих чергах, щоб отримати бюлетені, вже не мали бажання стояти в чергах до кабінок для голосування і тому робили позначки у своїх бюлетенях відкрито.

Точність списків виборців було оцінено на „погано” чи „дуже погано” у 10% виборчих дільниць, де велося спостереження, причому було помічено регіональні відмінності, наприклад: 5% оцінок „погано” чи „дуже погано” – на півночі, 13% - на сході. Організацію роботи ДВК було оцінено негативно у 7% випадків. Присутність неуповноважених осіб, в основному, працівників правоохоронних органів, була помічена в 11% виборчих дільниць. Не повідомлялося жодного випадку серйозного втручання працівників правоохоронних органів. Спостерігачі від партій/блоків чи від національних громадських організацій були присутні у 78% відвіданих дільниць.

Загалом, враження від голосування залишається позитивним, хоча значною мірою це завдяки терплячості українських виборців, деяким з яких довелося вистояти по декілька годин у черзі, щоб реалізувати своє право голосу.

В. ПІДРАХУНОК БЮЛЕТЕНІВ

Через неналежну організацію та недостатнє розуміння процедур процес погіршився під час підрахунку бюлетенів та встановлення результатів голосування, причому ситуація ще більше ускладнювалася через випадки тісняви. Процес підрахунку бюлетенів було оцінено на „погано” чи „дуже погано” у 22% виборчих дільниць, де відбувалося спостереження. Рівень розуміння процедур підрахунку бюлетенів членами ДВК було оцінено як „поганий” чи „дуже поганий” у 23%; тоді як організацію підрахунку бюлетенів у ДВК було оцінено негативно у 33% випадків.

Заповнення протоколів часто було затягнутим і викликало плутанину серед членів ДВК. ДВК мали труднощі із заповненням офіційного протоколу у 33% випадків, коли здійснювалося спостереження. Протокол не було заповнено ручкою у 14% випадків, ще у 7% ДВК протокол не був заповнений на момент його підписання членами ДВК. Помічені процедурні помилки чи упущення було кваліфіковано як суттєві у 18% виборчих дільниць. Спостерігачі помітили серйозні невідповідності у процесі підрахунку бюлетенів у 8% виборчих дільниць. Були випадки, коли ОВК були змушені допомагати деяким ДВК із заповненням протоколів у ніч виборів, виходячи за рамки своєї компетенції.

Під час підрахунку бюлетенів у 14% виборчих дільниць були присутні неуповноважені особи. Особи, що не були членами ДВК, керували процесом підрахунку в 9% дільниць, де здійснювалося спостереження. Залякування членів ДВК чи спостерігачів було помічене у 5% випадків. Певна напруга під час підрахунку голосів спостерігалася у 10% виборчих дільниць.

С. ВСТАНОВЛЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ГОЛОСУВАННЯ В ОВК

Спостерігачі оцінили процес встановлення результатів голосування на „погано” чи „дуже погано” у 22% ОВК, у яких здійснювалося спостереження. Розуміння членами ОВК процедур отримання та розгляду протоколів ДВК було оцінено негативно в 11% випадків. Організацію процесу встановлення підсумків голосування було оцінено на „погано” чи „дуже погано” в 15% ОВК.

У 6% ОВК, де працювали спостерігачі Місії, роботою ОВК керували сторонні особи, тоді як взагалі присутність неуповноважених осіб була помічена в 11% ОВК. Спостерігачі від українських громадських організацій були присутні у 40% відвіданих ОВК. Офіційні скарги щодо роботи ОВК були помічені у 8% відвіданих ОВК.

У 34% відвіданих ОВК деякі матеріали ДВК не завжди були належним чином опечатані. Хоча повідомлень про зміну голосів за конкретну партію не надходило, певні цифри у деяких протоколах ДВК містили ознаки виправлень, що було видно під час їх отримання в ОВК у випадках, коли здійснювалося спостереження. Протоколи, подані до ОВК, містили цифри, що не завжди повністю зходилися. Замість того, щоб повернутися до ДВК, члени ДВК виправляли деякі дані у протоколах після їх подання до ОВК у 40% випадків. Повідомлялося про особливо проблематичну ситуацію в ОВК територіального виборчого округу №98 (Голованівськ, Кіровоградської області), де в протоколи ДВК вносилися зміни, були обмеження для доступу спостерігачів.

У 17% ОВК, де здійснювалося спостереження, спостерігачів не допустили до комп'ютерної кімнати.⁵⁰ Пізніше, після втручання ЦВК, деяким з них було надано такий доступ. Незважаючи на декілька завчасних запитів ОБСЄ/БДПЛ, ЦВК відмовилася видати будь-який письмовий документ щодо цих аспектів прав спостерігачів. На це питання слід звернути увагу заради забезпечення прозорості.

Щодо роботи представників партій, які були включені до ОВК та ДВК за поданнями відповідних політичних сил, можна зробити загальний висновок, що більшість з них доклали багато зусиль, щоб виконати свої обов'язки. Негативні оцінки процесу підрахунку бюлетенів та встановлення результатів голосування також пояснюються надмірним навантаженням, пов'язаним з одночасним проведенням місцевих виборів.

D. ВЕБ-САЙТ ЦВК

ЦВК доклала значних зусиль для надання належної інформації про виборчий процес на своєму веб-сайті, де вчасно розміщувалися всі її рішення. На веб-сайті було викладено інформацію про партії/ блоки, зареєстровані для участі у виборах, про їх кандидатів, описи територіальних виборчих округів, місцезнаходження ОВК та виборчих дільниць, території виборчих дільниць, склад ОВК, перелічено акредитованих українських та міжнародних спостерігачів. ЦВК оприлюднювала в Інтернеті як попередні дані показники дійсних голосів за партії/ блоки з проколів ДВК по мірі їх надходження до ОВК. Цей був вагомий внесок у забезпечення прозорості виборів. Також завдяки цьому партії/ блоки – суб'єкти виборчого процесу отримали важливий інструмент для

⁵⁰ Серед них: ОВК 47 (Макіївка, Донецька обл.), ОВК 93 (Надвірна, Івано-Франківська обл.), ОВК 106 (Свердловськ, Луганська обл.), ОВК 111 (Біловодськ, Луганська обл.), ОВК 143 (Диканька, Полтавська обл.), ОВК 162 (Ромни, Сумська обл.).

порівняння своїх копій протоколів із даними, поданими в ОВК. Подібним чином було розміщено офіційні результати голосування по виборчих дільницях, округах та по всій країні.

Водночас, було помічено деякі затримки або обмеження інформації, що подавалася. Описи місцезнаходження виборчих дільниць та меж території дільниць у деяких округах з'явилися лише ближче до виборів. Перед виборами дані щодо кількості виборців, хоча лише по областях, були оприлюднені 1 березня. Інформація, що вимагається за частиною 11 статті 82 закону про парламентські вибори⁵¹, про кількість виборців у день голосування була оприлюднена дуже пізно, після 4-ої години ранку.

Е. Події після дня виборів

Одразу після виборів усі три основні партії/блоки почали обмінюватися взаємними звинуваченнями у виборчих фальсифікаціях у регіонах, де вони отримали найбільшу підтримку. Менші політичні сили⁵² об'єдналися навколо вимоги перерахунку бюлетенів у загальнодержавному масштабі. 4 квітня Верховна Рада України розглянула законопроект про перерахунок бюлетенів по всій країні, але для проходження законопроекту не набралось достатньої кількості голосів. Центральна виборча комісія оголосила офіційні результати виборів 10 квітня (див. Додаток).

Із 45-ти політичних партій/ блоків, зареєстрованих для участі у виборах, тривідсотковий бар'єр подолали й отримали представництво у Верховній Раді України лише 5 партій/ блоків: Партія регіонів (ПР) – 186 мандатів, Блок Юлії Тимошенко (БЮТ) – 129 мандатів, Блок „Наша Україна” (НУ) – 81 мандат, Соціалістична партія України (СПУ) – 33 мандати та Комуністична партія України (КМУ) – 21 мандат. Як і в минулому, ПР отримала підтримку, в основному, у східній та південній частинах країни, тоді як НУ отримала більше голосів на заході. Сильно заявив про себе БЮТ, не лише завоювавши більшість голосів виборців у центральних та центрально-західних областях, але й здобувши багато голосів у деяких східних та західних округах.

Крім того, із наближенням виборчої кампанії до кінця дедалі більш конкурентоспроможними ставали такі партії/ блоки як Блок Костенка і Плюща, Блок Литвина, Блок „*Не Так!*”, Блок „Пора-ПРП”, партія „Віче”, Блок Наталії Вітренко, хоча лише останньому блоку вдалося наблизитися до тривідсоткової відмітки.

Декілька політичних сил (Блок Наталії Вітренко, Блок Кармазіна, партія „Віче” та Блок Литвина), які не подолали тривідсоткового бар'єру, оскаржили результати виборів до Вищого адміністративного суду України (ВАСУ). Після 10-ти днів судового процесу ВАСУ 25 квітня прийняв постанову, якою відмовив у задоволенні позовів. Всі сторони мали можливість вільно представити свої аргументи, залучити свідків, заявляти клопотання. 27 квітня ЦВК оприлюднила результати парламентських виборів в офіційній урядовій газеті „*Урядовий кур'єр*”.

⁵¹ Згідно частини 11 статті 82 закону про парламентські вибори, ДВК повинні були інформувати ОВК перед початком голосування про кількість виборців, внесених до списку виборців на виборчій дільниці, на момент початку голосування; кількість виборців у витягу зі списку виборців для голосування за місцем перебування; кількість виборців, внесених до списку виборців на підставі відкріпних посвідчень (для виборчих дільниць, визначених для проведення голосування за відкріпними посвідченнями).

⁵² Блок Литвина, Національна демократична партія (НДП), Пора-ПРП та Віче.

XIV. РЕКОМЕНДАЦІЇ

ОБСЄ/БДПЛ пропонує для розгляду органам державної влади України наведені нижче рекомендації. Ці рекомендації не повторюють усіх рекомендацій, наведених у виданих раніше заключних звітах ОБСЄ/БДПЛ та у спільних оцінках і висновках ОБСЄ/БДПЛ і Венеціанської Комісії Ради Європи. Низку запропонованих раніше рекомендацій досі не виконано і вони залишаються в силі.

A. ВИБОРЧЕ ЗАКОНОДАВСТВО ТА УПРАВЛІННЯ ВИБОРЧИМ ПРОЦЕСОМ

1. Необхідно гармонізувати положення різних законів, пов'язаних з виборами. Це можна зробити шляхом прийняття єдиного виборчого кодексу.
2. Слід уникати одночасного проведення парламентських та місцевих виборів.
3. ОБСЄ/БДПЛ наголошує на рекомендаціях, наданих у Висновках №238 та №239 Венеціанської Комісії та ОБСЄ/БДПЛ, які залишаються в силі.
4. Слід забезпечити можливість балотуватися на виборах незалежним кандидатам або спискам незалежних кандидатів; це можна легко передбачити у виборчій системі без її фундаментальних змін.
5. При встановленні результатів будь-яких виборів слід враховувати лише дійсні бюлетені, оскільки недійсні бюлетені та голоси „проти всіх” не виражають чіткого політичного вибору.
6. Всі дані протоколів ДВК повинні негайно публікуватися на веб-сайті ЦВК, а не лише частина даних, яка не дає змогу зробити повну вивірку.
7. Право спостерігачів спостерігати за введенням даних у комп'ютер в ОВК повинно бути чітко передбачено в інструкціях ЦВК, а не залишатися на розсуд голів ОВК.
8. Часові рамки роботи ОВК слід переглянути таким чином, щоб ці комісії могли отримати належне матеріально-технічне та фінансове забезпечення перш ніж починати свою роботу.
9. Можна вдосконалити процедуру приймання протоколів ДВК на рівні ОВК. Члени ДВК повинні мати змогу спостерігати за процесом введення даних у комп'ютерну мережу на рівні ОВК, отримувати розписку, яка би містила всі пункти протоколу, й вивішувати цю розписку на виборчій дільниці поряд із копією протоколу.
10. Слід удосконалити процедуру подання кандидатур від партій для формування ОВК та ДВК із врахуванням цілей прозорості, безперешкодності та ефективності.
11. Для вирішення поширеної проблеми тісниви на виборчих дільницях та для забезпечення виборцям можливості для реалізації свого права голосу в належних умовах, максимальну кількість виборців на одну виборчу дільницю слід ще зменшити.

12. Поширені проблеми, з якими зіштовхнулися ДВК при заповненні протоколів, свідчать про необхідність подальших зусиль для роз'яснення позицій у протоколах, а також організації кращих програм підготовки для виборчих комісій.
13. Органи влади заохочуються прийняти єдину централізовану систему реєстрації виборців, - цю рекомендацію вже неодноразово висловлювало ОБСЄ/БДПЛ. Це можна було б оптимально організувати паралельно зі створенням ширшої системи реєстрування громадянського стану. В цьому випадку слід узгодити з усіма залученими сторонами питання достовірності даних, забезпечення конфіденційності, умови запровадження нової системи. Слід зазначити, що хоча Україна і є членом Ради Європи, вона ще не підписала Конвенцію про захист осіб стосовно автоматичної обробки персональних даних (ETS №108).
14. На місцевому рівні складання списків виборців слід згодом перевести на основу єдиного цивільного реєстру, який би вівся органом, окремим від системи виборчих комісій. Цей орган також би відповідав за якість списків виборців. Уточнення списків виборців, в ідеалі, повинні робити місцеві органи влади і своєчасно передавати уточнені списки до виборчих комісій заздалегідь перед виборами.
15. У законі слід передбачити крайній строк, до якого виборчі бюлетені повинні бути надруковані і після якого кандидати не могли би формально зняти свою кандидатуру.
16. Виборчий закон повинен бути стабільним у передвиборчий період; ЦВК слід приймати всі необхідні постанови заздалегідь до підготовки посібників для ДВК та ОВК.
17. Слід надалі вдосконалити і поглибити підготовку усіх членів комісій.
18. ЦВК, можливо спільними зусиллями з іншими державними органами, засобами масової інформації та експертними групами громадянського суспільства, слід вдосконалити систему інформування виборців щодо виборчих процедур та використання відкріпних посвідчень.
19. На одну виборчу дільницю було би достатньо одного плаката для інформації виборців про партії, вказані у виборчому бюлетені. Немає необхідності, щоб держава друкувала для ДВК інформаційні плакати про кожен партію окремо. Зрештою, завдання інформування виборців про кандидатів слід покласти на партії, а не на державу.
20. Українські громадські організації, зареєстровані для спостереження за виборами, повинні мати передбачене законом право бути присутніми на засіданнях ЦВК.
21. Зусилля, що наразі докладаються для попередження зловживання адмінресурсом, слід надалі поглиблювати і продовжувати, в тому числі, через тренінги для державних службовців.

22. Діючі законодавчі вимоги щодо фінансування передвиборчої кампанії неналежно виписані й вимагають вдосконалення механізмів звітності для підвищення відповідальності й прозорості.

В. ЗАСОБИ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

23. Слід надалі зменшити вплив держави на ЗМІ як державної, так і приватної власності. Також слід продовжувати розпочатий процес трансформування державного телерадіомовлення у повністю незалежну організацію громадського мовлення, бажано з прийняттям нового закону, який би консолідував існуюче законодавство. Зокрема, такий новий закон про громадську службу мовлення повинен:

- чітко визначати рамки її роботи та встановлювати конкретні вимоги до громадської служби;
- зобов'язувати організацію надавати громадянам неупереджену та збалансовану інформацію в новинах та інших інформаційних програмах;
- створити систему призначення на керівні посади, яка була би більш незалежною від органів державної влади;
- створити чітку і прозору систему фінансування на основі надходжень з багатьох джерел, зменшивши таким чином залежність від державного бюджету.

24. Слід розглянути можливість трансформування Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення у незалежний та неупереджений орган з чітко визначеним мандатом здійснювати нагляд за дотриманням громадськими ЗМІ нових вимог та правових зобов'язань і контролювати вільний, рівний та справедливий доступ до громадського телерадіомовлення. Цей орган повинен відповідати за розгляд скарг щодо громадських ЗМІ. Його склад повинен бути різноманітним і включати фахівців з питань ЗМІ, представників громадянського суспільства, судових органів, державних органів та політичних партій.

25. Слід надалі поглибити прозорість власності на ЗМІ у Законі України „Про телебачення і радіомовлення” для уникнення можливих проблем з концентрацією ЗМІ. Слід розглянути можливість запровадження зобов'язання юридичної особи, що подає заявку на отримання ліцензії, розкрити всіх своїх власників та структури, які мають з нею юридичний зв'язок.

26. Слід внести низку поправок до положень закону про парламентські вибори щодо ЗМІ з метою покращення їх ясності, створення можливостей для більшого інформаційного потоку та вдосконалення системи санкцій. Ці поправки включають наступне, не обмежуючись ним:

- Уточнення поняття „передвиборча агітація” і всіх її форм у статті 66 щодо висвітлення у ЗМІ передвиборчої кампанії;
- Заборона у частині 5 статті 69 закону про парламентські вибори „давати будь-яку інформацію щодо партії (блоку)” впродовж 20 хвилин до і після теле-, радіотрансляції її передвиборної агітації” видається непотрібним обмеженням вільного інформування. Особливо це актуально з огляду на те, що безкоштовні рекламні ролики повинні транслюватися ввечері, коли звичайно виходять основні блоки новин;

- Процес оскарження через суди, як вказано у частині 10 статті 71, слід змінити таким чином, щоб передбачити різні види санкцій, як, наприклад, штрафи. Крім того, для забезпечення єдиних підходів у можливих судових рішеннях слід уточнити поняття „грубе порушення”. Також слід розглянути можливість визначення точної процедури виконання судових рішень.
 - ЗМІ не повинні нести відповідальності за „неправомірні” заяви, зроблені кандидатами. Положення частини 27 статті 71 закону про парламентські вибори слід змінити таким чином, щоб чітко й без винятків було встановлено, що відповідальність за зміст безкоштовної і платної агітації покладається виключно на відповідних суб’єктів виборчого процесу.
27. Варто розглянути можливість переоцінки принципів, викладених у Законі України *„Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації”*, які зобов’язують державні ЗМІ висвітлювати діяльність державних посадових осіб. Це має бути повністю справою конкретного ЗМІ приймати власну редакторську політику дотримуючись принципів об’єктивності, неупередженості та незаангажованості.

ДОДАТОК 1

ОФІЦІЙНІ РЕЗУЛЬТАТИ⁵³

Кількість виборців у списках виборців	37,528,884
Кількість виборців, які взяли участь у голосуванні	25,352,380
Кількість виборчих бюлетенів, що були визнані недійсними	490,595
Кількість виборців, які не підтримали жодного кандидата від будь-якої партії /блоку (голоси «проти всіх»)	449,650

№	Назва політичної партії (виборчого блоку політичних партій)	Дійсні голоси	
		Всього	%
1.	Всеукраїнська партія Народної Довіри	29,899	0.11
2.	Український Народний Блок Костенка і Плюща	476,155	1.87
3.	Українська Національна Асамблея	16,379	0.06
4.	Політична партія “Партія екологічного порятунку “ЕКО+25%”	120,238	0.47
5.	Українська партія „Зелена планета”	96,734	0.38
6.	Блок НДП (Блок Національно-демократичних партій)	126,586	0.49
7.	Політична партія України “Партія політики ПУТІНА”	30,917	0.12
8.	Комуністична партія України	929,591	3.66
9.	Партія “Віче”	441,912	1.74
10.	Блок „Наша Україна”	3,539,140	13.95
11.	Українська Консервативна партія	25,123	0.09
12.	Народний Рух України за єдність	34,723	0.13
13.	Українська партія честі, боротьби з корупцією та організованою злочинністю	28,818	0.11
14.	Блок Юрія Кармазіна - “Партія захисників Вітчизни”	165,881	0.65
15.	Всеукраїнська партія „Нова Сила”	12,522	0.04
16.	Партія „Відродження”	245,188	0.96
17.	Виборчий блок політичних партій „ЗА СОЮЗ”	51,569	0.20
18.	Партія регіонів	8,148,745	32.14
19.	Селянська партія України	79,160	0.31
20.	„Громадянський блок ПОРА-ПРП”	373,478	1.47
21.	Партія патріотичних сил України	26,553	0.10
22.	Виборчий блок „Євген Марчук – „Єдність”	17,004	0.06
23.	Партія національно-економічного розвитку України	60,195	0.23
24.	„Виборчий блок “Держава – Трудовий Союз”	36,396	0.14
25.	„Блок безпартійних „Сонце”	12,620	0.04
26.	Всеукраїнське об’єднання „Свобода”	91,321	0.36
27.	Соціалістична партія України	1,444,224	5.69
28.	Соціально-Християнська Партія	22,953	0.09
29.	Ліберальна партія України	12,098	0.04
30.	Політична партія „Європейська столиця”	12,027	0.04
31.	Партія Соціального Захисту	14,649	0.05

⁵³ Джерело: Офіційний веб-сайт Центральної виборчої комісії. www.cvk.gov.ua

32.	Блок Наталії Вітренко „Народна опозиція”	743,704	2.93
33.	Політична партія „Третя сила”	34,963	0.13
34.	Партія Зелених України	137,858	0.54
35.	„Блок Лазаренка”	76,950	0.30
36.	„Блок Юлії Тимошенко”	5,652,876	22.29
37.	Виборчий блок „Влада народу”	24,243	0.09
38.	Блок „Патріоти України”	11,503	0.04
39.	„Народний блок Литвина”	619,905	2.44
40.	Виборчий блок: „Блок Бориса Олійника та Михайла Сироти”	21,649	0.08
41.	Політична партія „Вперед, Україно!”	6,934	0.02
42.	Соціально-екологічна партія „Союз. Чорнобиль. Україна”	23,987	0.09
43.	Партія Пенсіонерів України	51,097	0.20
44.	Опозиційний блок „НЕ ТАК!”	257,106	1.01
45.	Політична партія „Трудова Україна”	24,942	0.09
	Всього	24,410,515	96.28

Партії/ блоки, що отримали більш ніж 3% голосів виборців, які взяли участь у голосуванні, та увійшли до Верховної Ради України:

Назва політичної партії (виборчого блоку політичних партій)	Дійсні голоси	К-сть мандатів
Партія Регіонів	8,148,745	186
Блок Юлії Тимошенко	5,652,876	129
Блок „Наша Україна”	3,539,140	81
Соціалістична партія України	1,444,224	33
Комуністична партія України	929,591	21
Всього	19714576	450

ПРО ОБСЄ/БДПЛ

Бюро з демократичних інститутів та прав людини (БДПЛ) є головною установою ОБСЄ для допомоги державам – учасникам ОБСЄ „забезпечувати повну повагу до прав людини та основних свобод, керуватися принципом верховенства права, розбудовувати принципи демократії та (...) зміцнювати і захищати демократичні інститути, а також пропагувати принципи толерантності в масштабах усього суспільства” (Гельсінський документ 1992 р.).

БДПЛ, штаб-квартира якого знаходиться у Варшаві (Польща) було створене як „Бюро з вільних виборів” у 1990 році на Паризькому саміті й розпочало свою діяльність в травні 1991 року. Через рік назву Бюро було змінено для відображення його розширеного мандату, що вже включав питання захисту прав людини та демократизації. На сьогодні у БДПЛ працює понад 100 працівників.

БДПЛ є провідною агенцією в Європі у сфері **спостереження за виборами**. Щороку БДПЛ координує та організовує роботу тисяч спостерігачів для оцінки того, наскільки вибори у країнах ОБСЄ відповідають національному законодавству та міжнародним стандартам. Завдяки унікальній методології спостереження забезпечується проникнення в усі елементи виборчого процесу. БДПЛ також допомагає державам-учасникам вдосконалити регулювання виборчих процесів шляхом реалізації своїх програм технічної допомоги.

Діяльність Бюро у царині **демократизації** включає в себе такі тематичні напрями: верховенство права, громадянське суспільство, свобода пересування та гендерна рівність. Щороку БДПЛ реалізовує низку програм допомоги, що мають вузьку направленість і спрямовані як на полегшення й сприяння виконанню державами своїх зобов’язань у рамках ОБСЄ, так і на розбудову демократичних структур.

БДПЛ здійснює моніторинг дотримання зобов’язань державами – учасниками ОБСЄ у сфері людського виміру та надає підтримку в справі **захисту прав людини**. Щороку БДПЛ проводить декілька засідань для оцінки виконання зобов’язань у сфері людського виміру країнами – учасниками ОБСЄ.

Що стосується таких сфер як забезпечення **толерантності та недискримінації**, БДПЛ надає підтримку країнам – учасникам ОБСЄ у виконанні їхніх зобов’язань у рамках ОБСЄ та в зміцненні їх реагування на злочини на ґрунті ненависті, прояви расизму, ксенофобії, антисемітизму та інших форм нетерпимості. Діяльність БДПЛ у сфері сприяння толерантності та недискримінації зосереджена на таких сферах: законодавство; тренінги з питань забезпечення дотримання законів; моніторинг; звітування та відстеження реакції на злочини та інциденти на ґрунті ненависті; а також освітні заходи, спрямовані на пропагування толерантності, виховання поваги та взаєморозуміння.

БДПЛ надає консультації державам-учасникам щодо їх політики з питань **циган та сінті**. Бюро сприяє розширенню можливостей та розбудові зв’язків поміж громадами циган та сінті, заохочує їх участь у суспільно-політичному житті. БДПЛ також виконує роль центру зі збору, обробки та розповсюдження інформації з питань циган та сінті на національному та міжнародному рівні.

Всю свою роботу БДПЛ провадить у тісній співпраці та координуванні з державами – учасницями ОБСЄ, органами та регіональними місіями ОБСЄ, а також з іншими міжнародними організаціями.

Більш детальну інформацію можна знайти на веб-сайті БДПЛ (www.osce.org/odihr).